

PAPUS
TULLUĞU YA
müddet

İstanbul

no-4
N X 5

EBÜZZİYA Mehmed Tevfik. Yazar, edebiyatçı, gazeteci, takvimci, matbaacı, yayıncı, siyaset adamı, hattat, sanatkar. (17.2.1849 - 27.1.1913) Aslen Orta asyanın Horasan ilinden 13. yüz yılda Anadolu'ya göç eden aşiretlerle Konyanın Koçhisar kasabasına gelip yerleşen ve buraya "Şerefli" ismini veren "Şereflü" aşiretinden, Atçeken Hacı Hasan Oğullarındandır. Babası evkaf mümeyyizi iken İstanbul'a tayin edilen (1843) ve Maliye Sergi Kalemî, memuru olan Hâsan Kâmil Efendidir. Tevfik Bey İstanbul'da Yerebatan'da Toprak Sokakda (bugün İncili Çavuş Sok.) doğmuştur. Divan Yolunda Cevriye Kalfa Sıbyan mektebinde beş yaşında başlamış, sekiz yaşında iken babasının ölümü üzerine, o devrin adetince "peder mende" denilen usulle, babasının bir kısım maaşile, 300 kuruş (3 altın) maaşla, Maliye Sergi Kalemine "çırağ" (maaşlı stajyer) edilerek memuriyete başlatılmıştır. (13.12.1857). O devirde ufak çocuklar memuriyete babalarından boş kalan yere alınırlar, hem tam anlamıyla çekirdekten devlet memuru yetişirler, hem de buldukları kısmın tecrübeli, bilgili yaşlılarından ders görerek eğitilir, kültür edinirlerdi. Ebüzziya ile beraber aynı yaşta, aynı kaleme bulunan Abdülhak Hamid'ehocalık eden ve Arabî, Fârisî, edebiyat dersleri veren Hacı Edhem Paşa zâde Kadri Bey (Trabzon Valisi) ~~çirâğıdır~~. Ebüzziya Maliye Nezaretinin çeşitli kalemlerinde bulunduktan sonra, Şura-yı Devlet (Danıştay) mülazımlığına alınmıştır (13.6.1868). Memurluğu sırasında eğitimini ilerletmek için dışarda kurulan "Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye" (1862) de halka açık konferans mahiyetindeki derslere devam ederken, bir yandan da gazeteciliğe merak salmış, Ruzname-i Ceride-i Havâdis'de çalışmaya başlamıştır (1864). Bu sırada Namık Kemâl ve onun vasıtasile Şinasi ile tanışmış; Tasvir-i Efkâr'a da (1864) yazmaya başlamıştır. Kemâl ve arkadaşlarının 1865 de kurdukları "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" ne katılmıştır (1866). Yirmi yaşında Terekki gazetesinin yazı işleri müdürü olmuş (1868), onun idaresinde iken Terekki'nin ilâvesi mahiyetinde olan "Terekki Nuhbat" (Müslüman Kadınları) ismiyle ilk kadın dergisi (1868), "Terekki Eğlencesi" ve "Letaif-i Asar" (1870) iki midedergisi yayınlanmıştır. "Hakaik-ül Vekayi" ~~evde yazılmayan~~ gazetesine de yazmaya başlayan Ebüzziya (1870), "Hayal" (1871) ve "Çingiraklı Tatar" (1871) dergilerinde de çalışmıştır. Bu arada Ebüzziya'nın gazetelerde çıkan tenkid yazılarına kızılması üzerine "Şura-yı Devlet muavinliği gazete muharrirliği ile bir arada olamaz!" bahanesile, Şura-yı Devletten çıkarılmıştır (17.2.1872). Bu sırada bir kaç ay evvel vefat esen Şinasi'nin, "Tasvir-i Efkâr Matbaası" nı (kol ~~ikkkkkkkkkkkk~~ kuvvetile ~~ve~~ çalıştırılan ve baskı makinesi denilen büyükçe boyda mücellid mengenesi ve bir kaç kasa hurufat), terekedensatin alan Mustafa Fazıl Paşa; (şubat 1872), bunu Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin dört esas rüknü olan Namık Kemâl, Nuri Kemapir zâde, Reşad Faya zâde ve

ve Ebüzziya Tevfik'e, gayeleri olan "memleketi meşrutiyet idaresine yönelt-
~~ici~~ci" yayınlarda bulunabilmeleri için hediye etmiştir. Namık Kemâl ve
arkadaşları, haklarını Ebüzziya'ya terk ederek kendisinin tek başına bir
matbaa sahibi olmuşlardır. Ebüzziya, matbaayı, Şinasi'nin ^{matbaasını} ~~matbaasını~~ hürmeten
"Tasvir-i Efkâr Matbaası" ismi altında açmıştır (Mayıs 1872), (Sultan Hama-
mında Yeni Geçit, bugün Ayanoglu Geçidi). Ebüzziya, Kemâl, Nuri, Reşad Bey-
ler derhal faaliyete geçerek, ~~imv~~ kendilerine gazete çıkarma ^{imtiyazını} ~~imtiyazını~~ ve-
rilmediği için, imtiyazını kiraladıkları "İbret" gazetesini çıkarmaya
başladılar (13.6.1872). Bu dört gencin gazetesi kısa zamanda Türkiyenin
en ciddi ve en çok okunan gazetesi olmuş, tirajı, 19 uncu sayıda, o devir
için şaşılacak rekor seviyesine, 12 bine ulaşmıştır. Ancak İbret'in negri-
yatını ağır bulan Mahmud Nedim Paşa hükümeti, 19 uncu sayıda gazeteyi dört
ay müddetle kapatmış (9.7.1872) ve tamamen de susdurmak için sahiplerinden
Nuri Beyi Ankara mektupçuluğuna, Reşad Beyi Bilecik Kaymakamlığına, Ebüzzi-
yayı İzmirde yeni kurduğu "Mahkeme-i Kebire-i Merkezîye" Başkâtipliğine tayin
le İstanbul'dan uzaklaştırmıştır (24.7.1872). Ancak, Ebüzziya vazifesine
hareket etmeden, Mahmud Nedim Paşa azil ve yerine Midhat Paşa^(k) tayin olunmuş
(31.7.1872), İzmir Mahkemesi lağvedilmiş, Ebüzziya da bu "teb'id" (uzaklaş-
tırılma) yollu memuriyete gitmekten kurtulmuştur. Midhat Paşa bu arada Na-
mık Kemâl'i Gelibolu Mutasarrıflığına tayin edip İstanbuldan uzaklaştırmış,
İbret'in geri kalan cezasını af etmiş, fakat Ebüzziyanın^(k) gazetesini ele
almasıyla müsaade etmediği gibi, tek başına çıkarmak ^{istediği} ~~imtiyazını~~ almak
için ~~başvurduğu~~ "Sirac"^(k) gazetesine de ruhsat vermemiştir (7.10.1872).
Muhakkak bir gazete sahibi olmak isteyen Ebüzziya, o zamana kadar bir zirâ-
at gazetesi olarak çıkan "Hadika"^(k) nın imtiyazını kiralamış, ~~siyasi gazete~~
~~çevirip yayınlamağa başlamıştır~~, Midhat Paşa'nın sedarettten uzaklaş-
tırılmasından ~~yararlanarak~~ ^{onu} (18.10.1872) yararlanarak, siyasi gazete haline
çevirip yayınlamağa başlamıştır (9.11.1872).

Ebüzziya bu arada Tasvir-i Efkâr matbaasında yayıncılığa başlamış,
"Reşid Paşa'nın eser-i siyasiyesi"^(k) derlemesini (12.6.1872), ilk ~~polis~~ halka
oyunan telif piyesimiz olan "Ecel-i Kaza"^(k) sını (17.8.1872), Namık Kemâl
in "Barika-i Zafer"^(k) (27.6.1872) ve "Evrek-i Perişan"^(k) in ilk cüzlerini
(30.9.1872) yayınlamıştır. "İstanbul Gazetecileri" ismiyle ikinci telif
piyesini ~~yayınlamış~~ ve "İbn-i Süreyç"^(k) isimli romanını çıkarmıştır (kasım
1872). Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu ise "Ecel-i Kaza" yı sahnelemiş-
tir (29.11.1872). Bu eser Türk titrolarında, Türk halkına oynanan ilk telif
~~çizim~~ piyestir.

Bu arada Namık Kemâl Gelibolu mütesarrıflığından ~~istifa eder~~ asl-
edilmiş, İstanbul'a gelmiş, İbret'in idaresini yeniden ele almıştır. kuvvetli
yayınlamağa başlamıştır.

Bu sırada Hükümet, yasalarını aşım bulduğu "Hadika" yı ~~idare etmektedir~~ 56. sayıda, iki ay müddetle kapatmıştır (29.12.1872). Ebüzziya yayına devam edebilmek için "Özden" ^(x) isimle bir dergi yayınlamış, ancak mecmua daha ilk sayısında hem kapatılmış hem de toplatılmıştır. (Bu memleketimizde ilk toplatılan dergidir) (5.2.1873). Hükümet ertesi günü de 109. sayısında "İbret"i bir ay ~~idare etmektedir~~ ay kapatmıştır (6.2.1873). Bu sırada tekrar sedaret değişikliği olmuş, daha evvel Ebüzziya'nın red edilen "Sirac" gazetesinin ruhsatı ~~verilmiş~~ ^{verilmiş}, gazetesi ~~15.3.1873~~ ^{15.3.1873} yayınlamıştır. Bu tarihten iki ay sonra da, Namık Kemal'in arka arkaya oynanan (1.4.1873) "Vatan yahud ~~Silistre~~ ^{Silistre} Silistre" piyesine halkın gösterdiği coşkun tezahürattan ~~küskulanmış~~ ^{küskulanmış}, Ebüzziya Namık Kemal ve arkadaşlarını -Ebüzziya, Furi Kenapir zade, Ahmed Midhat Efendi, ^(x) İsmail Hakkı Bereketzade ^(x) - tutuklatmış (7.4.1873), sürgüne ~~ve~~ ^{ve} kale hapsine göndermiş (9.4.1873), Sirac'ı, ~~ve~~ ^{ve} Ebüzziyanın çıkarmak üzere olduğu "Sirac Edebi" ^(x) dergisini ~~ve~~ ^{ve} İbret'i müebbed olarak kapatmıştır. Bu olaydan iki gün evvel ceza müddetini doldurup tekrar çıkmaya başlayan Hadika'ya ^(x), ~~bir zamanlar~~ ^{bir zamanlar} Ebüzziyanın yanında gazetelerinde mütercimlik eden Şemseddin Sami Bey çıkarmış, sonra hükümetin müdahalesiyle Hadika da tamamen ortadan kalkmıştır (19.4.1873).

Rodos kalesinde hapse, Ahmed Midhat Efendi ile birlikte gönderilen Ebüzziya, orada Sultan Abdülaziz'in hâl' ve Sultan Murad'ın tahta ^(x) çıkarılıp (30.5.1876) siyasi af ilân etmesine kadar kalmıştır (31.5.1876). Ebüzziya Rodos sürgünlüğü sırasında "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye" ^(x) ismi altında, batı tertibinde, ilk edebiyat antolojisini yazmış (yayını 1879), Viktor Hugo'nun Angelo piyesini, "Habibe yahud semahat'ı aşk" ^(x) isimle adapte edip bastırmış (1874), Ahmed Midhat Efendi ile beraber, Paul de Kock'un "Üç yüzlü Kadın" ^(x) eserini çevirmiş (basılışı 1877), "Muharrir" ^(x) isimle de edebî bir dergi yayınlamaya başlamıştır (18.11.1875). Şemseddin Sami Beyle Mihran Efendi de işletmesini üzerlerine aldıkları matbaasında bu mecmuayı basmışlardır. Bir mahkûmun inzası altında yayın yapması yasak olduğundan, Tevfik Bey eserlerini ^{inşa olarak} oğlu Ziya ya izafetle, "Ziya'nın babası" anlamında "Ebüzziya" takma adını kullanmıştır. Afla İstanbula dönünce de, gazetelere verdiği ilânlarla (12.7.1876), bundan böyle bu takma adı isim olarak benimsediğini ~~ve~~ ^{ve} bildirmiştir. Rodos sürgünlüğü sırasında, Ahmed Midhat Efendi ile beraber, memleketimizin ilk batı anlam ve usullerinde terisat yapan "Medrese-i Süleymaniye" ^(x) mektebini kurmuşlardır (1876).

Tahta geçirilen yeni hükûdar ~~Abdülhamid~~ ^{ay sonra} Sultan Murad, ~~delirmiş~~ ^{delirmiş}, tahttan indirilmesi gerekmiş, yerine ikinci Abdülhamid çıkarılmıştır (31.8.1876).

Abdülhamid, ilân ettiği "Kanun-u Esasi" ^(x) yi (23.12.1876), hazırlayan komisyonda Ebüzziya'ya da, diğer bir kısım Yeni Osmanlılar mensupları

gibi vazife vermiş, aynı zamanda da teşkil ettiği "Cemiyet-i Mütercidin" (X) (ekim 1876) de görevlendirmiştir. Ancak Abdülhamid kısa zaman sonra, Doksan Üç harbi denilen felâketli Osmanlı - Rus harbini bahane ederek, Meclis Neb'usani fesh etmiş, Kanun'u Esasiyi, "geçici" namile askıya almış, vtr etrafına topladığı münevverlerin, bu davranışlarını hoş karşılanemaları üzerine de, bazılarını hapsedmeğe, bir kısmını da birer vazife ile İstanbul'dan uzaklaştırmağa başlamıştır. Bu arada da Ebüzziya' yı Bosna'ya Mektupcu yapmıştır (22.7.1878). Bu tarihe kadar Ebüzziya, "Muharrir" mecmuasını çıkarmağa devam etmiş ve son 8. sayı ~~ve~~ ^{ile} ~~çıkardığı~~ yayını durdurmuştur matbaasını da sermürettip ve makinecisi Mihran Efendiye hediye etmiştir.

Ebüzziya Bosna'da, resmî Bosna ^(X) Vilâyet gazetesinin idaresini ve mesul müdürlüğünü üzerine almış, "Bosna Salnamesi" nin 13. sayısını da ^(X) çıkarmıştır (1295 - 1878). Bu imparatorluk hududlarında, ilk defa, taş baskısından hurufatla salname basma usulü bu salname ile başlar. Ebüzziya'nın Bosna Mektupculuğu, Avusturya'nın bu eyaletimizi "geçici" namile işgal etmesi ile sona ermiştir ()

İstanbul'a dönen Ebüzziya kend bir yandan yeni bir matbaa kurma teşebbüsüne girişirken diğer taraftan da neşriyata başlamış ve "Salname-i Ebüzziya" ^(X) isimle bir almanak yayınlamış ~~(temmuz 1879)~~ (mart 1879) ancak eseri, Abdülhamid daha matbaadan çıkarken imha ettirmiştir. Sadece üç nüshası mevcut bu eser, Abdülhamid idaresinin ilk imha ettiği yayındır. Ertesi yıl ~~sa almanak~~ ^(X) "Salname-i Kameri" ~~isiminde~~ ^(X) ve "Rebiî Marifet - Takvim-i Ebüzziya" (1880) isimleri altında iki almanak yayınlayan Ebüzziya, bu almanak - takvim yayınlarını, "Rebiî Marifet", "Nevsal-i Marifet", ^(X) "Takvim-i Ebüzziya", ^(X) "Takvim-i Nisa" isimleri altında, 1900 e kadar (sürgüne gönderildiği yıl) 18 cild olarak çıkarmıştır. ~~İkinci~~ ^(X) Bu arada "Mecmua-i Ebüzziya" isimli fikir ve edebiyat dergisini yayına başlamış (22.5.1880) ve bunu ölümüne kadar 31 yıl, 159 sayı (15 cild) olarak sürdürmüştür. 1880 de ikinci baskısını yapmak istediği "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye" sine, içinde Namık Kemâle aid istenmeyen yazılar ~~var~~ olduğundan, izin verilmemiş, bunlar çıkarıldıktan sonra gerekli müsaadeyi ancak 1884 de alabilmiştir.

Ebüzziya Almanyadan ^(X) getirttiği, devrin en modern matbaa makine ve levazımı ile, yeniden kurduğu matbaasını, 1881 de "Matbaa-i Ebüzziya" ^(X) ismi altında faaliyete geçirmiş (Galatada Arap Camii yanında Mahkeme Sokağı, Ticaret Hanında da 8) ^{burada} ~~matbaacılık~~ hem matbaacılık hem yayıncılık etmiştir. Dünya meghurlarının biyografilerinden oluşan "Kitaphane-i Meşahir" ^(X) serisini yayınlamış (1881 - 1886), 11 eser çıkarıp bunu durdurmuş, yerine "Kitaphane-i Ebüzziya" ^(X) ~~serisini~~

5
5 -
da kendi derlemeleri ~~kitabı~~, Namık Kemal'in, Şinasi'nin ve devrin en kuvvetli kalemlerinin eserlerinden oluşan 11 ~~kitap~~ kitap çıkarmıştır (1886 - 1897). Tug "Lugat-ı Ebüzziya" ismi altında Türkçeden Türkçeye, fasikül fasikül yayınlamaya başladığı (1887) lugat, sürgüne gönderilmesi ile 2. cildinde, eski ~~harf~~ harflerin yazının "ayın" harfinde, ~~ut~~ " ut " kelimesinde ~~waw~~ waw yarım kalmıştır (nisan 1899). Bu ~~kitab~~ bizde resimli olarak basılan ilk lugattır.

Ebüzziya, devrinin en güzel ~~Waw~~ " Küfi " yazı hattattı ve arabesk ~~waw~~ süsleme sanatında en ~~iyi~~ " Türk Arabesk " i sanat'kârı olduğundan, Abdülhamid yeni yaptırdığı "Yıldız Camii" (Hamidiye Camii) içinde kubbe altı çenberini çepre çevre ~~waw~~ kuşatan, küfi ~~harfler~~ "Sure-i Melek" i ona yazdırdığı gibi, gerek caminin çeşitli kısımlarındaki, gerekse restore ettirdiği ve ilâve kısımlar yaptırdığı Yıldız Sarayının bütün arabesk süslemelerini de ona yaptırmıştır (1885). Abdülhamid, Ebüzziya'yı "Mekteb-i Sanayi" (Sultan Ahmed Teknik Okulu) Müdürlüğüne getirmiştir (1.11.1891). Ebüzziya bir yıl süren müdürlüğünde, mektebin çeşitli meslek atelyelerini Avrupadan getirttiği yeni tezgâh ve aletlerle techiz etmiş, İtalya ve Fransadan getirttiği çeşitli meslek usta başı ve öğretmenleri ile, mektebi Batı Teknik okulları seviyesine çıkarmıştır. Abdülhamid, Ebüzziya aleyhinde verilen jurnaller üzerine, ~~onu~~ kendisini, mektep müdürlüğünden alarak, Şura-yı Devlet azalığına atamıştır (1.12.1892) . Bu yıllarda Ebüzziya 26 yaşındaki büyük oğlu "Ziya" yı kaybetmiş (1896) bu felâketi kendisini son derece sarsmıştır. 1893 - 1900 arasında Ebüzziya, "Servet", "Malûmat" gibi gazetelerle "Hazine-i Fünun", "İrtika", "Musavver Fen ve Edep" gibi dergilere, imzası ile, siyasi olmayan makaleler yazmış ve mümkün olduğu kadar siyasetten uzak durmağa çalışmıştır. Bu dikkatine rağmen Abdülhamid devrinin 1877 - 1900 arası, on defa tutuklanmış, Zaptiye Nezaretinde, Yıldız Sarayında hapsedilmiş, sorgulara çekilmiştir. Bunların en uzun süreni 1891 ve 1894 de olmuştur. Nihayet, "Malûmatçı Baba Tahir" lakabile anılan, Hünkârın meşhur ve kudretli hafiyesi Mehmed Tahir'in ~~waw~~ jurnalleri "muzır faaliyetinde bulunuyor" yollu mükerrer jurnalleri üzerine, Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde (Galatasaray Lisesi) son sınıf talebesi olan 21 yaşındaki oğlu Talhâ ile birlikte Konya'ya sürgün edilmiştir (8.4.1900).

Konya sürgünlüğü sırasında vali bulunan Avlonyalı Ferid Paşa (sadrazam), liberal fikirli bir kinse olduğu gibi, ikinci eşinin de dayısı olduğundan, nisbeten serbest hareket edebilmiş, bundan istifade ile Konya Vilâyet gazetesine imzasız makaleler yazmıştır, (1902 - 1908) . Affından sonra basırdığı " Ne edat-ı nef'i hakkında tettebbuat" isimli araştırmasını yazmış (19.2.1903), henüz basılmamış diğer eserlerini hazırlamış, incelemelerde bulunmuş, resin yapmış, v. Konya'da lüle yetiştiriciliği etmiştir.

İstanbulda Ebüzziya ismi açık yerlerde kullanılması yasak kalmıştır.

Aynı zamanda da geçimini sağlamak için, oğlu Tâlhâ ile birlikte Konya şehrinde halı tezgâhı kurdurup Lâdik ten getirttiği halıcı ustaları ile, ~~halı~~ ~~seccadeler~~ yazılarını Küffi ile yazdığı ve arabesklerle süslediği, Ayet'i Kerime, Hadis ve Kelâm -ı kibarları havi, duvar halıları, seccadeler ve duvar levhaları dokutmuştur. Bir eşi daha bulunmayan bu eserlerin bir örneği Dolmabahçe sarayındadır. Konya Mevlâna müzesinde bulunan, Konya gazetesinin bir sayısının bütün sahifesinin ~~aldığı~~ dokuma ile aksettirilmiş bulunduğu seccade de onun tezgâhında dokuttuğu bir eseridir. ⁽¹⁹⁰³⁾ Bu arada Konya'da sürgün ken ele geçen bir mektubunda, hafiyelere hakaret ettiği bahanesile, bir ~~Gene~~ de hapse mahkûm olmuştur.

İkinci Meşrutiyetin ilânı ^(x) (24.7.1908) ile çıkarılan siyasi afile Ebüzziya İstanbula dönmüş (2.8.1908), İttihad ve Terakki Fırkasına ^(x) girmiş, yapılan seçimlerde, Konyanın bir livası olan Antalya'dan mebus seçilmiştir (12.11.1908). Bir yandan teşrii hayatını sürdürürken diğer taraftan da ~~su~~ dokuz yıl boyunca mühürlü kalmış ve harap olmuş matbaasını yeniden kurup faaliyete geçirmiştir - Divan Yolunda bugünkü sağlık müzesi binasında (1909) Çeşitli gazete ve dergilere yazdığı makalelerle gazeteciliğine devam eden Ebüzziya, Abdülhamid tarafından yasaklanmış ve ~~bu~~ sahibi vefat etmiş bulunan, ~~Wassaf~~ Kemâl ve Şinasi ile Yeni Osmanlıların vefakâr dost ve yardımcısı, türk dostu, ~~Giampietri~~ Fransız gazeteci Korsikalı G. Giampietri ^{mi} gazetesi "Courrier d Orient" (Kurye Doryan - 'Doğu ~~haberleri~~ Postası') isimli gazetesinin ~~Wassaf~~ bir kısım hisselerini veresesinden satın alarak sabah ve akşam baskıları olmak üzere, Fransızca yayınlamaya başlamıştır (20.4.1909). Birkaç gün sonra da Şinasi'nin ismine ~~hürmeten~~ ^(x) hürmeten, oğlu Hikmet Şinasi'den ~~aldığı~~ satın aldığı telif hak- ~~ları~~ ^(x) kına dayanan imtiyazla "Yeni Tasvir-i Efkâr" ı çıkarmaya koyulmuştur (26.5. ~~1911~~ ^(x) 1911). Ebüzziya mebusluğu sırasında ~~bu~~ ^(x) çıkarılan ilk demokratik "Matbuat Kanunu" nu hazırlayanlar arasındadır ve Mecliste komisyonun ^{başkanı ve} sözcülüğünü etmiştir. İngiltereye ^{de} Parlemtentosunu ziyarete giden ilk mebuslar heyetine başkanlık etmiştir (1909). Midhat Paşanın heykelinin dikilmesi için yaptığı bir teklifi kanunlaştıramadan meclis kendini feshetmiş, Ebüzziya yeni seçimlere katılmayarak ~~başkanı~~ ^{vaktini} sadece gazeteceliğe vermiştir.

İkinci Meşrutiyetin ilânı ve Ebüzziya'nın sürgünden dönüşü sırasında başlayan devreden itibaren memleketin ~~siyasi~~ siyasi durumu git gide karışmış, içerde 31 mart vak'ası, Hareket Ordusu nun İstanbul'a girmesi, sokak çarpışmaları, Abdülhamid'in hal'i, İttihad ve Terakki ~~partisi~~ ^{Fırkası'nın} ile Hürriyet ve İtilaf ~~partisi~~ ^{Fırkası'nın} birbirlere girmesi, hükümetlerin peş peşe kurulup devrilmesi, dış gaile olarak Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ~~ilhak~~ Yunanistanın Girid'i ilhaki (1908), Bulgar Prensiğinin Kırallık ilânı (1908)

KİŞİLİĞİ : Ebüzziya Tevfik, bir çok sahada memlekete yenilikler getiren ve pek çok hususu yurttaki ilk defa ortaya koyup öncülüğünü eden bir kimsedir. Aynı zamanda da "muhafazakâr" (tuğucu) dur, fakat asla müteassıp değildir. Bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine, temel ~~yasalarına~~ milli ve dinî yasa ve inançları^{na} bağlı kalmakla beraber, faydalı her yeniliği benimsemesi ile ilerleyebileceğine ve devamını gelişme içinde sağlayabileceğine kanidir. Bu kanaatine misal olarak, daima İngiliz ve Japon muhafazakârlığını gösterir, onların gelenek ve göreneklerine bağlılıklarının ~~yürütülmesine~~ dünyanın en ileri kültür ve teknik seviyeye ulaşmalarına engel olmadığını işaret ederdi. Mücadeleden yılmayan bir karakteri vardı. Onyediyi yaşında atıldığı siyaset hayatında, doğruluğuna inandığı fikirler etrafında, uğradığı bütün müşküllere, gördüğü her çeşit baskıya rağmen, yolundan şaşmamış, hayatının sonuna kadar kanaatlerinden saptığı görülmemiştir. Cehaletle, memlekete zararlı her şeyle mücadele etmiştir. Faydalı bir davranışını medh ederek belirttiği bir kimsenin, kötü veya memlekete zararlı bir davranışını gördüğünde onu şiddetle hücum etmekten de kaçınmaz, yakın dost ve sevdiklerinin bile onlara yakışmayan bir hareketi ortaya çıkınca, onları bile hırpalamaktan çekinmemiştir. Bu sahada ^{da sa} sadece üç kişiyi istisna etmiştir : Şinasi, Namık Kemal, Midhat Paşa. Bu kimselerin büyüklüklerine yakışmayan kusurlarını ya gömezlikten gelmiş, ya da yavrusunun kusurunu örten bir ana telâsıyla, bu hallerini te'vil etmiştir. Bu davranış, ^{na selâh} onlara karşı beslediği aşırı sevgi saygı ve sevgiden ziyade, memlekette o devrin "Büyük Adam", "İnanılacak Adam" yokluğu karşısında, sivriltililebilen ve bayrak haline getirtilen bu üç kimseye ~~bu~~ için, kamu oyunda yaratılan inanç ve sevginin sarsılmasını önlemek zarurati olmuştur. Memleket meselelerinde asla şahsi kin ve garez güttüğü görülmemiştir. Daima hakkın müdafaasını yapmış, hatta, haksızlığa uğrayan, hasımları ise bile onları korumuştur. Nitekim öldüğü gün, gazetesine bıraktığı son makalesi, on gün evvel kendisini tutuklatıp ölümüne sebep olan kabine üyelerinin, onları devirip yerlerine geçenlerle tutuklanmaya başlanmasına ettiği itirazın^{ca} karşı gelişiştir (Yeni Mevkuflar makalesi 27.1.1908, Tasvir-i Efkâr). İleri derecede medeni cesaret sahibi idi, 4 yıllık Roşos Kale hâpsi, ~~10 yıllık Konya sürgünü~~ 9 yıllık Konya sürgünü, 1 yıllık Konya hâpsi, 10 tutuklama, Abdülhamid idaresinde devamlı göz altında tutulma, kendisini yıldırınmamış, mücadelesinden caydırmamıştır. Konya sürgününden dönüşünün ertesi günü, devrin Sadrazamı Said Paşa^(v) ya istifasına tesir edecek sebeplerden olacak kadar çok ağır, ~~uçuklu mektupları~~ "Açık Mektup" yayınlaması, ölümünden bir gün evvel, Bab-ı Ali baskını ile iktidara henüz kurulmuş İttihad ve Terakki kabinesinin Sadrazamı Mahmud Şevket Paşaya, Dahiliye Nazırı Tâlât Bey (Paşa) ya, Harbiye Nazırı Enver Bey (Paşa) ya yazdığı üç mektup, bu mevkilerdeki kimselere güç yazılacak şiddet ve ağırlıkta yazılardır. Hele bu mevkie geçenler ~~öraya~~ silâh zoru ile kurulmuşlarsa.

O devrin bir avuç aydını gibi o da, İmparatorlukta Türk unsurunun ancak üçtebir varlık teşkil ettiğini, İmparatorluğun parçalanmasını önlemek için, mecburen, "Milliyetçilik, Türkcülük" mefhumlarına değil "Osmanlılık" başına ve Devletin "hıristiyan" toplumunun karşısında da "Müslüman unsurlar" ın yoğunluğu ile ~~çıkarmak~~ çıkabilmek için, "din birliği"ne, "Müslümanlık" mefhumuna sarılmıştır. Ancak, vatanın bütünlüğü ve ve selâmetinin, gerek Osmanlılık gerek Müslümanlık mefhumları gerisinde, sadece, esas unsurun "Türk'ün " gelişip kudretlenmesiyle müdâin olacağını da bütün yazılarında belirtmekten geri kalmamıştır.

Hiç kimseye karşı tere ve şiddetli muamelesi görülmediği halde, sırf kendisini saydım kudretini ve sözünü dinletme kudretine sahip olması sayesinde, Rodos zindanında, isyan eden ve hapisane amirini linç etmek üzere olan kürek mahkûmlarının karşısına çıkıp, tek bir sözü ile onları durdurup muhakkak bir faciayı önlediği meşhurdur. Bütün hayatı boyunca yılmak bilmeyen bir çalışma sürdürmüştür. Çok kuvvetli azmi ve iradesi sayesinde, "Cevriye Kalfa ~~Sıbyan~~ Sıbyan Mektebi" nden başka okula gitmediği halde, sırf kendi gayreti ile mükemmel Arapça, Farsça, Fransızca , Almanca ve Rumca ~~ile~~ edindiği geniş ve sağlam bilgi ve kültürle ^{de} başlı başına bir "Mektep" olmuş ve kendisine "Ayaklı Kütüphane" dedirtmiştir.

öğrenmiş ?

Bugün sizlere,geçen yüzyılın son yarısı ile bu yüzyılın ilk senelerinde yaşamış,irfan ve kültür hayatımıza büyük hizmetler etmiş,memlekete birçok alanda Batı yeniliklerini getirmiş pek çok konuda "İlk yapan adam" olmuş,Hürriyet ve Meşrutiyet uğruna giriştiği mücadelelerde ömrünün dörtte birini hapiste geçirmiş,gerek istubdat gerek Meşrutiyet döneminde 11 defa tutuklanıp evi,işyeri basılmış,evrakına elkonmuş,çok yönlü bir şahsiyetin hayatını ve maceralarını anlatacağım.Batını: " Sui generis " diye adlandırdığı " kendine özgü " diyebileceğimiz bu zat,politikacı,gazeteci,mecmuacı,yayımcı,takvimci,matbaacı,hattat,danıştay üyesi,mebus ve mektep müdürü,edebiyatçı,lugatçı,dilci,olan Ebuzziya Tefvik'ti. Bu zat hayatında devamlı ve muntazam bir tahsil görmediği halde,bugün,"Osmanlıca" denmeye başlanan,zamanının arapçalı,farçalı ağır ve güç Türkçe dilini en iyi bilen ve kullanan insanların başında geldiği gibi,mükemmel öğrendiği arapçası,farsçası ,fransızca ve almancası ile başlıbaşına ~~ringülx~~,eski deyimle bir mektep,bir okul olmuştur.

Batının birçok alandaki ileri tekniğini,bilgisini memlekete ilk defa getirmek ve uygulamak,örnek olarak da ortaya koymak başarısını sağlamıştır.Bu"ilkler" diyeceğimiz öncülükleri arasında şunları sayabiliriz:

Türkiye'de Türk halkına oynanan ilk telif piyes,"Ecel-i Kaza"onun eseridir, Yıl 1872.

Menfaati sadece tiyatro sanatkarlarına ait olmak üzere ilk eser sahnelemiş kimse o olmuştur.Yıl 1873.

Aynı sene zarfında ilk defa üç gündelik gazete ve bir dergi kurup yayınlamayı başaran kimsedir.Yıl 1873.

Batıda almanak denilen içinde ansiklopedik bilgiler ve takvim bulunduran eserleri ilk defa bizim memlekette çıkaran odur."Salname-i Hadika"ismini taşıyan bu eser birçok konunun tek kaynağını teşkil etmektedir.Yıl 1873.

Yayınladığı dergisi"Cüzdân" daha piyasaya çıktığı gün hünkarın iradesiyle toplatılıp imha ettirilen ilk kimse olmuştur.Yıl 1873.

Sürgünde ve zindan hapsinde

Sürgünde ve zindan hapsinde bulunduğu halde dergi yayınlamak-muharrir dergisi -imkanını bulan ilk kimsedir.Yıl 1875.

İmparatorlukta daima Kaş baskısı ile çıkarılan vilayet salnamelerini daha sonraları devlet salnamelerini ilk defa matbaa harfleriyle basmak çığırını açan o olmuştur.Yıl 1878 vel880.

Türkiye'de ilk antolojik edebiyat tarihini "Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye" ismi altında o çıkarmıştır.Yıl 1877.Yazıp yayınladığı bir eser, "Salname-i Ebuzziya" henüz dağıtımına başlanmak üzere iken, Sultan Abdülhamit'in emriyle el konulup yakılmak suretiyle imha ettirilen ilk eserin sahibidir.Yıl 1879. İlk defa devamlı olarak kapatılmalara ve yasaklamalara rağmen 15 cilt ve 159 sayı devam ettirebildiği, ciddi ilk fikir dergisi "Mecmuayı Ebuzziya" yı yayınlamak ona nasip olmuştur.Yıl 1879-1913.

Ortaasya'da yaşayan milyonlarla Türk ve müslüman halkın ihtiyacını düşünerek sırf bunlara mahsus olmak üzere, Türkiye'de ilk defa eser basıp " Rusya müslümanlarına mahsus Takvim-i Ebuzziya" isimli eseri basıp Rusya'ya sevketmiş kimsedir.Yıl 1885.

Matbaası, Matbaa-i Ebuzziya'da ondokuzuncu yüzyıl sonunda bastığı eserler milletlerarası matbaacılık merkezi Leibzig'de takdir edilen ve bu başarısı yıllarla tekrarlanıp oraca ilan olunan, bunun için de bir yabancı devlet başkanı Fransız Cumhurbaşkanı tarafından " Dünya irfanına ettiği hizmetten dolayı " altın liyakat madalyası ile mükafatlandırılan ilk ve tek Türktür.Yıl 1897.

Rebi-i Marifet isimli takviminin altıncı senesine ait cildini, Avrupa usulü klişe ile resimli olarak yayabilen kimse yine o olmuştur.Yıl 1885.

Yine Türkiye'de ilk defa olarak bir külliyyat diyebileceğimiz seri halinde kitap yayınlamayı, Kitaphane-i Ebuzziya serisinin, 1886'dan sürgüne gönderildiği 1899'a kadar 13 yılda 110 kitap halinde devam ettirmiş ilk insandır.

Türkiye'de mutlakiyet idaresine karşı harekete geçen ilk gizli örgüt " Yeni Osmanlılar"ın tarihini bu isim altında kaleme alıp konunun ilk kaynak eserini yazan kimsedir.Yıl 1909.

Mebusluğu sırasında memleketde bir kahramanın heykelinin dikilmesini -hürriyet şehidi Mithat Paşa'nın- meclis-i mebusana kanun teklifi olarak veren ilk kimsedir.Yıl 1911.

Hayatı boyunca çıkardığı gazete ve dergileri ikisi mutlakiyet ve biri de meşrutiyet zamanının üç hükümdarı devrinde 16 defa kapatılma felaketine uğratılan ilk insandır.

Yukardan beri saydığımız hususları daha bir hayli çoğaltmak mümkündür.

Ebuzziya Tefik Ortaasya'dan gelip Konya'ya yerleşen bir türk aşiretine mensuptur.Orta asya ,12.yüzyılda yine tarihinin karışık bir devresini yaşıyor,oluşmakta bulunan Cengiz hanın Moğol imparatorluğu kendilerine katılmak istemeyen Türk boy ve kabileleri üzerine vardıkça onlar da,büyük kütleler halinde göçlere mecbur kalıyorlardı.Bu arada kayı kabilelerine mensup muhtelif aşiretler ve boylar Anadolu topraklarına ayak atmışlar,peşlerinden yenileri geldikçe de orta ve batı Anadolu'ya ilerleyip buralarda yurt tutuyorlardı.Bu arada Şerefli aşireti de,o zaman Konya'ya halen

Ankara'ya bağlı bulunan Koçhisar'a gelip yerleşmişlerdi.~~XXXXXXXXXX~~ Şerefli aşireti halkı arasında Horasanlı Atçeken Hacı Hasanogulları ailesi de vardı.Ebuzziya Tefik beyin cediti,bu Hacı Hasanogludur.Koçhisar'a "Şerefli " kelimesinin takılmasına sebep de " Şerefli" aşiretinin bu mahalle konmuş olmasındandır.~~1830X~~ Burada türbesi bulunan Enbiya Dede de Ebuzziya'nın ecdadındandır.1830'larda bu aileden Hasan Kamil Efendi,Şerefli Koçhisar'da evkaf idaresi memuru iken İstanbul'a tayin edilmiş ailesi ile gelip taşkasap semtine yerleşmişti.Tefik Bey İstanbul'da 1849 şubatinde dünyaya gelmiştir.Hasan Kamil Efendinin küçük oğludur.Kendisinden 10 yaş büyük olan ağabeyi Behçet Bey Midilli kaymakamı iken Rumlar tarafından şehit edilmiştir(1887-1305). Ebuzziya'nın babası Hasan Kamil Efendinin memuriyeti Maliye nezaretine nakloğunmuş az sonra da vefat etmiştir Bu sırada Tefik Bey 7 yaşındadır.O zamanlarda memurların emeklilikmaaşı

Adete göre ailenin dul ve yetim kalan fertlerine kanunen yardımcı imkanı da yoktu. Aile fertlerinin tamamen yoksun kalmamaları için ölenin küçük oğlu varsa, babasının yerine aynı memuriyet kalemine " Çırağ" ismi altında stajyer memur olarak vazifeye alınır, ölen memurun maaşında bir kısım bu çocuğa verilir maaşın diğer kısmı ölenin gördüğü işi aralarında bölüşüp yerine getiren diğer memurlara verilirdi. Çırağ çocuk yaşatlarının günlerini mahallede arkadaşlarıyla oyunlarla geçirdiği sırada, yaşlı başlı bir memur gibi hergün vazifeye gider, hem ileride tamamen yerine getireceği öğrenmeye başlar hem de kalemin ileri gelenleri tarafından verilen derslerle öğrenim ve bilgi sahibi olması sağlanırdı. Yaş ilerledikçe de maaşı artırılır nihayet babasının ölümü sırasında aldığı maaşın tamamına kavuşurdu. Ölen babanın yerine bu şekilde çocuğunu işe alma usulüne "Pedermande" denirdi. Bu sayede de reissiz kalan ailenin perişan olup dağılması önlenirdi

Tevfik bey işte bu yolla , 6 yaşını henüz bitirmişken maliye muhasebe kalemine çırağ sıfatıyla vazifeye alındı ve kendisine babasının maaşında ayrılan 3 altın aylık bağlandı. -Bugünün parasıyla 3500 lira-.

Hasan Kamil efendinin büyük oğlu o sırada 17 yaşında olduğundan (Pedermande) lik ona isabet etmemişti. ~~tevfik~~

Tevfik Beyle aynı kalemde kendisinin yaşıtı diğer bir çırağ çocuk da büyük üstad Abdülhâk Hamid idi.

Tevfik bey 16 yaşına kadar bu memuriyette kalmış dairesinin bilgi, ilim ve irfan sahibi kimselerinden aldığı derslerle Türkçenin inceliklerine sahip olmuş Arapça Farsça , Fransızca'yı da öğrenmişti. Onu yetiştirenler arasında Trabzon valisi iken vefat eden Kadri Bey de vardı.

Tevfik Bey daha 7 yaşlarında iken yabancı dil dergilerde basılan resimleri merakla izler, bunları kesip bir albüme yapıştırır imtina ile de saklardı. Babası Hasan Kamil Efendi ise son derece müteassıp bir insandı. Eve resim dahi sokmazdı. Birgün oğlu Tevfik'in bu albümü ieline geçmiş, " Eve ginleri sokuyorsun " diye onu bir temiz dövmüş, albümünü de ocağa

atıp yakmıştı.¹ Bu derece mutaassıp bir adamın oğlunun güzel sanatlara, resme ,matbaacılığa merak sarması,bu alanlarda çığırılar açacak hale gelmesi ender rastlanan bir olaydır.

Ebuzziya'nın hayatının dönüm noktası Namık Kemal ile tanışmasıyla başlar 1864.Ebuzziya o zaman 16'sına başlamıştır.Namık Kemal kendisinden 8 yaş büyük^{pek} bu tanışmanın kısa zamanda köklü bir dostluğa dönüşmüş Kemal'in ölümüne kadar da 24 yıl aralarında candan bir yakınlıkla sürmüştür.

Namık Kemal Ebuzziya'yı Şinasi'ye tanıtmış,Şinasi'nin "Tasvir-İ Efkar"ına adını atan Ebuzziya bu adımla beraber gazetecilik,aynı zamanda da hayatı boyunca yakasını bırakmayan politikacılık hastalığına da uğramıştır.

Sultan Abdülaziz zamanında Avrupa'da Meşrutî parlamenter usulle idare edilen memleketler yaygındı.Osmanlı imparatorluğunu da çöküntüden kurtarmak için memleketi meşrutiyet idaresine kavuşturmayı bir çare olarak düşünen biravuç vatansevar 1965'lerde Batının " Jön Türkler" bizim ise "Yeni Osmanlılar" diye adlandırdığımız gizli örgütü kurmuşlardı.Namık Kemal bu örgütün kurucu ve lideri gibiydi.Ebuzziya'yı da örgütün ileri gelenleri ile tanıştırdı.Onu da aralarına bir hücre başkanlığına getirdiler.Onun 17'sinde iken attığı bu adım ölümüne kadar başına binbir bela getiren politika hayatının başlangıcı olmuştur.

Ebuzziya Tefvik 64 yaşında ölmüştür.Gazeteciliğe,politikaya atıldığı sıradaki 17 yaşını bu 64 yıllık hayatından çıkarırsak,kalan47 yılın 14 senesini,yani yaşantısının hemen hemenüçte birini zindan hapsinde ve sürgünde geçirmiştir.

Ebuzziya ilk tutuklanma sürgüne yollanmaya 1873'de uğramıştır.O zaman 24 yaşındadır.Devir Abdülaziz zamanıdır.Ebuzziya,Namık Kemal ve arkadaşlarıyla beraber İbrek gazetesini kurup çıkarmış,gazete kurup çıkaranlar dağıtılmış,tek başına ilk gazetesi,Hadika'yı yayınlamaya başlamış o da kapatılınca " Sirac" (Meşale) gazetesini aynı zamanda da "Cüzdan" dergisini çıkarmaya başlamış.Cüzdan daha dağıtıma geçilirken toplatılmıştı(1873).

gazetelerinde nazırların icraatını tenkit etmesi, memlekette ilk defa meydana gelen işçi hareketi olan ve birikmiş yevmiyelerini aylardır alamayan tersane işçilerinin Babıaliye hakkını aramak üzere yaptığı yürüyüşü müdafaa etmesi, hünkardan bahsederken zamanın adetince klişeleşmiş özel saygı deyimlerini kullanmaması ve bu davranışların üstüüstü gelmesi hükümetin yıldırımını üstüne çekmiştir. Tam bu sırada İbret'de, kuvvetli makaleleriyle hükümeti tenkit eden Namık Kemal ve diğer üç arkadaşıyla birlikte, Hünkarın emriyle tutuklanıp sürgüne, sürgünde de Kale Zindanı hapsine yollanmıştır. Bu tutuklama ve sürülmede, Namık Kemal'in talihine Kıbrıs Mağosa Zindanı düşerken Ebüzziyya ve onunla birlikte sürülen Ahmet Midhat Efendi'nin hissekerine de Rodos kalesi zindanı düşmüştür.

Ebüzziyya Tefvik son derece zeki, neşeli, yerinde nükte yapmasını bilen, sohbeti aranan, sözünü dinleten bir kimse idi. Atasözü halini alan bir cümlesi, Konya'da hâlâ kullanılan "Allah sana şükretsün" sözüdür. O gün bu gün bu lafı Konya'da atasözü olmuştur. Bu sözün hikayesine gelince, Ebüzziyya Abdülhamid zamanında Konya'da sürgündedir. Sürgün yılları birbirini kovalamaya başlayınca, bîmelaketin azayacağını gören Ebüzziyya Ebüzziyya Konya'da yer satın alıp köşk yaptırmıştır. Evin bahçe duvarlara örülmekte iken Ebüzziyya da çalışma odasından ameleyi gözlemektedir. Öğle namazı okunur, kalfa işi durdurur, yemek için çöreklenip otururlar. Her biri somunlarını çıkarırlar, testi ve bakraçlarla getirdikleri yoğurdu ortaya koyarlar. Kalfa harç teknesini alır içine kovadan su atarak çalkar, döker, tekneyi ortaya koyar, içine de bakraçlardaki, testilerdeki yoğurtları boca eder. Amele, besmelesini çekip kopardıkları somun somun parçalarını yoğurda bana bana hepsini yer bitirirler. Sonunda kalfa, iri bir somun parçasını alır, teknenin içinde kalmış yoğurt parçalarını toparlar, bunu da yiyip bitirdikten sonra ellerini açar, yüksek sesle "Yarabbi rızkımızı ihsan buyurdun, sana şükürler olsun." diye duasını eder. Bu seyrettikleri karşısında Ebüzziyya'nın tepesi atmıştır. Pencereya kalkar ve seslenir - Be Allahın münasebetsizi! neye şükrediyorsun? Çamur teknesine yoğurdu

boşalttınız, ekmeğinizi bulayıp yediniz, kalanı da kumuyla çakılıyla sıyırıp sen yedin. Bir de allah'a şükrediyorsun. Yahu bırak da allah sana şükürler etsin, sizler gibi çakılı toprağı yediği hilde yine memnun olan kullarım var diye.^I

O gün bu gün bu söz Konya'da atasözü olmuştur. Gerektiği inde bir lokma ekmek ve bir hırka ile dahi yetinen ve yine de bu haline isyanı düşünmeyerek Cenabi Hakka şükretmekten geri kalmayan Türk halkının kanaatkarlığına, tahammülü ne, uysallığına, sabrına sahip insanların Allah'a değil Allahın onlara şükretmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Yine bir gün, halkın tek kullandığı " parası ile b..yemek" deyimini bir misal ile canlandırmak için, Babıali caddesinden -Halen Ankara caddesinerken yanındaki Ahmet Rasim'e işkembeci dükkanlarının göstererek: " İşte parası ile b.. yemek dedikleri budur.^I " demesi de meşhurdur.

Çok ince bir zevke ve incé bir sanat anlayışına sahip olan Ebuzziya devrinin en kuvvetli kufi hat ve istif ustası sayılır. Nasıl arap harflerine "Hüsn-ü Hat" (güzel yazı) da en zevkli en güzel çizgileri Türk hattatları vermiş, birçoğu kendine has bir tarz yaratıp bir çegni, bir tavır meydana koymuşsa Ebuzziya Tefvik de, "Türk kufi stili" denebilecek bir kufi hat üslubu yaratmaya muvaffak olmuştu. Matbaasında yayınladığı birçok eserin kufi ile yazılan isimleri tamamen onun kaleminden çıkmadır. Bugün bütün güzelliği ve inceliğiyle ortada duran İstanbul Barbaros Bulvarı üzerindeki yıldız caminin kubbe iç kuşağını çepeçevre çevreleyen kufi hat ile yazılmış "Tebareke Tebareke" suresi, kubbe göbeğinin ortasındaki yazılar, kubbe alt kademisinin çeşitli yerlerine yerleştirilmiş. "Aşere-i Mübeşşere"nin yani Hz. Muhammed'in cennete gâdeceklerini müjdediği lo en yakın müslüman arkadaşının isimleri, mihrap üzerindeki nefis kufi besmele onun hakkıdır. Mihrabın üstündeki besmelenin sağında da yukardan aşağı istiflenmiş 1303(1885) tarihli imzası bütün güzelliğiyle ~~bu~~

hâlâ artadadır.İstanbul arkeoloji müzesinin giriş kapısı tepesindeki kufi hat ile yazılı kabartma taş ~~ixixx~~ " Müze-i Hümayun" yazısı da onun eseridir.

Ebuzziya Tevfik kufi hat kadar,eskiden "Rumi" denilen sonra da türk arabesk'i diye isim alan arabesk tarzı Türk süslemelerinde de çok ileri gitmiş bir sanatkardı. Nefis süslemelerinin en güzel ve ince örnekleri Yıldız caminin arabesk süslemeleri ile Yıldız Sarayının muayede salonunun,diğer oda ve salonlarındaki arabesklerle binanın dış cephesinde bazı yerlerde bulunan arabeskler de tamamen onun eseridir.

Ebuzziya Tevfik boş zamanlarında resim de yapmıştır.Başarılı birkaç sulu boyası ile çok ince ve ustaca çini mürekkepi ile çizilmiş İstanbul manzaraları desenleri bazı koleksiyoncularda nadir olarak rastlanan eserlerindedir.

Ebuzziya'nın asıl ismi Mehmet Tevfik'dir.Arap usulüyle"Ziya'nın babası" anlamına gelen " Ebuzziya " eski deyimiyile mahlası yani takma adıdır. Sultan Abdülhamid bir kimseyi sürgüne gönderdiği zaman onun ekmeğiyle oynamaz aç bırakmaz maaşını da ödetmekte devam ederdi.Abdülaziz ise,vazifesinden azleder,maaşından keser,sürdüğü kimsenin şahsi varlığı yoksa parasızlık içinde çok müşkül bir hayat sürmeye mahkum etmiş olurdu.Ebuzziya Abdülaziz devrinde ilk sürgün ve hapis hayatını tattığı zaman 24 yaşındaydı.Kendisinin de ,eşinin ve annesinin de varlığı yoktu.Zindanda geçimini sağlamak için kitap tercüme ve yayının da bulunmuştur.Sürgüne giderken sahibi olduğu derme çatma "Tasvir-İ Efkar Matbaası"nın idaresini Şemsettin Sami Beye(Büyük dil bilgini ,Lugatçı Şemsettin Sami) ve emektar makineti Mihran efendiye bırakmıştı.Ancak o devirlerde bir matbaadan para kazanmak devletin himayesi varsa mümkündü.Ebuzziyanın matbaadan medet umması muhaldti.Bunun için başka geçim vasıtaları araması zaruri idi.

Rodos zindanında ilk tercüme ettiği eser,zindan arkadaşı Ahmet Mithad Efendi ile yaptıkları devrim Batı dünyasında çok tutulan mizahi eserler

yazarı Paul de Kock'un " Üçyüzlü bir karı eseridir. Ancak her iki müterâd de sürgün ve hapiste olduklarından ,o zamanlarda da bir eseri basmadan evvel ruhsat almak mecburiyeti bulunduğundan müsade isteğinde,Ahmet Mithad Efendinin kardeşi Mehmet Cevdet bulunmuş ve ruhsat onun ismine çıkmıştır. Bu yüzden eserin ilk baskısında mütrercim ismi yoktur.

Ebuzziya bunun arkasından Vicktor Hugo'nun Ancelo piyesini adapte etmiş bunun da müsadesini Mehmet Cevdet efendi almış, bu piyesi yine isimsiz basılmıştır.

Bu iki kitapın satışı Ebuzziya'nın geçimine yetmediğinden bu sefer de bir dergi çıkarmayı düşünmüş bununla hem gazetecilik hastalığının içini kemirmelerini biraz hafifletmek hem de beş on kuruş kazanmak yolunu aramıştır.Ancak bir mahkumun makale yayınlamasına bile izin verilmezken elbettteki dergi çıkarmasına da müsade olunmazdı. Ebuzziya,"Muharrir"ismiyle çıkaracağı mecmuanın yazım müsveddelerini,Rodos'dan,Şemseddin Sami beye gönderecek,tertiş baskı ve satışıyla o ve Mihran efendi meşgul olacak,Mecmua kendisinin" Tasvir-i Efkar Matbaasında basılacaktı.Bir kitap tercüme veya adapte edenin ismi belirtilmeden çıkartılabilirdi.Ama dergi bir çıkaran ismine muhtaçtı.Yasağa karşı bir takma ad bulmak lazımda. Tefikbey takma ad olarak da o sırada henüz dört yaşında bulunan sevgili oğlu " Ziya "nın ismine izafetle " Ziyanın babası" anlamına o devrin Arapça usülüyle " Ebuzziya" takma adını kullanmıştır.İşte Ebuzziya ismi ilk defa bu yolda ortaya çıkmıştır.Tefik bey o sırada 25 yaşındadır.Üç yıl sonra Abdülazizân halli ve Sultan Murat'ın tahta çıkarılmasıyla ilan olunan siyasi af,Ebuzziya'yı hürriyetine kavuşturmuş,İstanbul'a dönünce de bütün İstanbul gazetelerinde yayınladığı bir ilanla: " ... sürgün iken küçük oğlumun ismine iltica,yani kendi isminin geçersiz olduğu bir zamanda o isimle yararlandığım halde,hürriyetimi kazandığım için onu terketmek,küçük bir çocuğa karşı büyücek bir küçüklük olduğundan bundan böyle eserlerimi"Ebuzziya Tefik" ismi altında yayınlayacağımı arz ve ilan ederim."

demiş ve ölümüne kadar da gerek özel gerek resmi bütün yazışmalarında ve yayınlarında , "Ebuzziya"yı takma ad değil isim olarak kullanmıştır. Bu isim daha sonra ailecek soyadı edinilmiştir.

Ebuzziyya Tefvik'in memleketi, irfan vefikir hayatımıza ettği çeşitli hizmetlerin en büyüğünü meydana getirmiş, Türkiye'ye yüz yıl evvel Batının en ileri matbaacılık tekniğini sokmuş ve bu alanda bastığı son derece nefis eserlerle bir çok batı ülkesini geride bırakmağı başarmıştır.

Ebuzziyya'nın matbaacılığı politika alanında Sultan Abudülaziz'in mutlakiyet idaresine karşı mücadele debilmek gayesiyle başlar. Bu yıllarda Şinasi ölmüş (1871). Sahip olduğu ufacak matbaası, "Tasvir-i Efkar Matbaası" terekisinde satışa çıkarılmıştır. O sırada memleketi meşrûtiyet idaresine kavuşturmak isteyen yeni osmanlılar örgütü faaliyet halindedir. Bu hareketi destekleyen ve mali bakımdan yaşatan Mısırlı Mustafa FAZİL PAŞA, yeni Osmanlılar'ın önde gelen dört elebaşısı Namık Kemal, Nuri , Reşat ve Ebuzziyya Tefvik'in Abdülaziz'e karşı savaşlarında etkili olabilmeleri bir gazete çıkarmalarını teminen, Şinasinin matbaasının terekeden satın almış ve bu dört arkadaşına hediye etmiştir. Dört arkadaş aralarında bir matbaa ve gazete idare edecek kabileyette Ebuzziyya da gördükleri için hepsi hisselerini ona bağışlamışlar böylece Tefvik bey bir matbaa sahibi-Tasvir-i Efkar Matbaasının sahibi olmuştur. Ancak matbaa denince, bugünkü gibi bir basımevi anlaşılmalıdır. O devirde bir matbaa baskı makinesi bu günkü basımevlerinden kullanılan basit bir prova tezgahından bile iptidai, kol ile işletilen ve baskı makinesi denilen bir çeşit büyücek mengene ile birkaç hurufat kasesini anlamak lazımdır. Ebuzziyya kavuştuğu bu ilk matbaasının Sultan hamamında bugün ayan oğlu geçidi olan (1871) yeni açıldığı için "Yeniğeçit" isimli pasajda kurmuş ve dört arkadaş "İbret" gazetesini burada yayınlamaya başlamışlardır. Ebuzziyya matbaasında ilk kitaplarını da yine burada yayınlamış, matbaasının ismini de "Tasvir-i Efkar Matbaası" olarak bırakmıştır. Yayınlanan ilk kitaplar Namık Kemal'in " Evrak-ı Perişan"ı, Ebuzziyya'nın "Eceli kaza " piyesi y ine Ebuzziyya'nın derlediği "Mustafa Reşit Paşanın

bazı evrak-ı siyasiyesi" isimli kitaplardır.Yıllardır Şinasi'nin Tasvir-İ Efkar gazetesini basmış olan bu ufacık matbaa, İbret Gazetesinin tirajının bir kaç günde o zaman için ulaşılmaz sayılan on bin adete varması üzerine, ~~matbaa~~ gazeteyi yetiştiremez olmuş bunun üzerine EbuZZiyya da İbret'i matbaasıyla beraber daha müsait olan Beyoğlu'nda bugün de aynı ismi muhafaza eden Hacopulo pasajına , Ahmet Mithat Efendinin oradaki matbaasına nakletmiştir.

~~Özellikle Sadrazam Ruslara yakınlığı yüzünden Nedimof lakabını almış~~
~~olan Mahmut Nedim Paşadır.Paşa İbret'in sahiplerinden Reşat beyi Ankara~~

Ancak İbret'in ömrü burada pek kısa olmuş,hükümet İbret gazetesinin gördüğü bu büyük rağbetten ürkmüş,gazete yeni matbaasında henüz bir gün çıkabilmişken kapatılmıştır.Hükümet bununla da yetinmemiş,Namık Kemal hariç gazetenin diğer üç esas direği olan Nuri,Reşat ve Tefvik beyleri, Ankara,Bilecik ve İzmir'de memurluklara tayin ederek İstanbul'dan sürme yoluna başvurmuştur.

O sırada sadrazam,Ruslara yakınlığı yüzünden Nedimof lakabını almış a olan Mahmut Nedim Paşadır.Paşa İbret'in sahiplerinden Reşat beyi Ankara Vilayet mektupçuluğuna ,Nuri beyi Bilecik kaymakamlığına,Tevfik beyi de İzmir mahkeme başkatipliğine tayin etmiştir.O devirlerde bir kimeenin İstanbul'dan uzaklaştırılması istendiğinde memuruyetle imparatorluğun bir köşesine tayin edilmesi usüldendi.Bu emri alan bir nevi sürgün sayılırdı.Vazifesine gitmeğe mecburdu.O görevden de yine ancak hükümet emriyle geri alınabilirdi.Gazetenin asıl temel direği Namık Kemal ise bu tayin-sürgünlerinden kurtulmuştu.Zira Namık Kemal "yeni Osmanlıların" en kuvvetli başlarından olan Mehmet beyin çok yakın arkadaşı,sağır Ahmet Beyzade Mehmet bey ise Mahmut Nedim Paşanın yeğeni yani ağabeysinın oğludur.Yine bu Mehmet bey yüzündende Namık Kemal,Mahmut Nedim Paşayı daima kollamış,yazılarında onu hedef almamıştır.

Vazifeler tayin edilenler memuriyetlerine giderken Tefvik bey bir sürü bahane icat ederek hareketini geciktirmiş tam polis zoruyla gönderil-

mecbur edilirken de Mahmut Nedim Paşa sedarettten azil olunarak yerine Mithat Paşa getirilmiştir. Mithat Paşanın Ebuzziyya'ya büyük bir teveccühü vardır. Arada çok yakın bir de aile dostluğu mevcuttur. Mithat Paşa sadrazam olduğu gün Ebuzziyya Tevfik'in İzmir mahkeme başkatipliğini iptal etmiş, İstanbul'da kalmasını sağlamıştır. Tevfik bey bu belayı atlattı ama Mithat Paşadan İbret'in tekrar çıkarılma iznini bir türlü koparamadığı gibi kendi ismine yayınlamak istediği "Tevfik" ve "Sıraç" isimli gazetelerde ruhsat alamamıştır. Ebuzziyya gazetesiz kalan matbaasını bu sefer Beyoğlu'ndan Babıali caddesine, Valilik makamının köşesindeki "Mallımes-cit" in karşısına halen Saadet hanının bulunduğu yere taşımış ve yine "Tasvir-i Efkar Matbaası" ismi altında açmıştır.

O devirlerde gazete çıkarmak için imtiyaz alamayanlar mevcut bir gazete veya dergiyi "Mesuliyeti ruhsat sahibinde kalmak şartıyla" kiralarlar ve gazetecilik edebilirlerdi. Bu usûle de iltizam denirdi. Ebuzziyya bu sırada satışsızlıktan yayını durdurmuş "Hadika" (Meyve bahçesi" isimli ziraat gazetesini kiralamış, siyasiye çevirmiş ve bunu çıkarmaya başlamıştır gene bu günlerde sadrazam Mithat Paşa aledilmiş yerine gelen Rüştü Paşa da Ebuzziyya'ya çıkarmak istediği "Sıraç" gazetesine, ^{ve} haftalık ^{ve} "Cüzdân" dergisine ruhsat verdirmişti. Hadika hükümeti tenkit eden yazıları dolayısıyla bir ay geçmeden kapatılmış, arkasından Sıraç aynı akıbete uğramış, Cüzdân dergisi ise basıldığı gün toplatılarak imha edilmiş-ki türkiye' de ilk defa ilkönme, toplatılma ve imha edilme uygulanan dergidir-aynı zamanda da Ebuzziyya'nın yeni aldığı "Sıraç-ı Edebi" haftalık dergisi de çıkarken yasaklanmıştır. Aynı gün ise Ebuzziyya da, Namık Kemal de ve gazetesinin yazarı İsmail Hakkı Bereketzade, Nuri Bey, Ahmet Mithat Efendi de tutuklanarak birkaç günlük hapisten sonra sürgün yerlerine gönderilmişlerdir.

Ebuzziyya sürgüne giderken matbaasını gazetesinde yazı ve tercüme işlerine yardım eden yakın arkadaşı Şemseddin Sami Beye ve makinecisi Mihran Efendiye bırakmıştır. Tevfik Bey o sırada 24, Şemseddin Sami Bey ise 23 yaşındadır. Ebuzziyya'nın matbaacılığının ilk devri budur. Bu devirdeki matba

cılığının bir özelliği de yoktur.

Onun asıl matbaacılığı ve bu alanda memleket irfanına ettiği büyük hizmetler "Tasvir-i Efkar Matbaası" yerine kendi adına kurduğu "Matbaa-ı Ebuzziyya" ile başlar

Ebuzziyya Rodos sürgününden döndükten sonra Sultan Murat'ın delirmesi, halli, arkasından Abdülhamid'in cülusu ilkk kanuni Esasinin hazırlanması ilanı, I. Meclisi Mebusanın toplanması, feshedilmesi hareketleri arasında ki çalkantılarda, Rodos (da iken çıkarmaya başladığı "Muharrir" mecmuasını pek seyrek fasılalarla devam ettirmeğe çalışmış bu arada Sultan Abdülhamid'in tahta geçmeden evvelki vaidlerle hünkarlığı ile başlayan hareketleri arasında kendini gösteren farkları tenkide başlaması üzerine, diğer Yeni Osmanlılar mesubu mimli kimseler gibi, o da, Bosna mektupçuluğu ile İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır (1876). Ebuzziyya 93 harbinin başlamasına ve Avusturyalıların çıkarttığı iç isyan kargaşalıkları artana kadar bu vazifede kalmış, sonra İstanbul'a dönmüştür. İstanbul 93 felaketiinin kargaşalıkları içinde çalkalanırken Ebuzziyya "Tasvir-i Efkar Matbaası" ile meşgul olmanış bunu vefak makinecisi Mihran efendiye bağışlamış, kendisi yeni bir matbaa kurma teşebbüslerine girişmiştir. Bir yandan bu hazırlıklara girişirken diğer taraftan da yine Neşriyat yollarına başvurmuş, 1879'da Takvim ve Salname çıkarırken, 15 günde bir yayınlanacak "Mecmua-yı Ebuzziyya" yı kurup neşre başlamıştır.

Matbaa hazırlıklarını bitiren Ebuzziyya 1881'de bunu, Galata'da Arap Camii'nin arka sokağı alan Mahkeme sokağının 11 no'lu Ticaret Hanında "Matbaa-ı Ebuzziyya" ismiyle açmıştır. Bu matbaa Türkiye'nin ilk modern basımevidir. Ebuzziyya'nın bundan yüzyıl evvel bu binanın ikinci katının dış cephesine yazdığı ~~Fransızca~~ "Matbaa-ı Ebuzziyya" isminin ~~Fransızca~~ Fransızcası "IMPRIMERIE EB-ÜZ-ZİA" inlasiyle hala okunmaktadır.

Ebuzziyya Tefvik'in şöhreti kadar modern matbaacılığımızın başlangıç tarihi bu 1881 tarihi olmuştur.

0 tarihe kadar Türkiye'de basılan eserlerin pek çoğu, muhtevaları bakımından pek kıymetli olmakla beraber basıki ve görünüş yönünden son derece iptidai zevksiz ve çirkin baskılarla yapılmıştır. Ebuzziyya Tefvik matbaasında daha ilk eserleri basar basmaz bu sahaya bir yenilik, güzellik ve zerafet getirmiş matbaasından çıkan eserler, sanki pis ve çirkin eser vermekle tanınmış İstanbul'da değil de Avrupa'da basılmış gibi bir his uyandırmış evvala hayret sonra büyük bir takdir uyandırmıştır.

Ebuzziyya matbaasını bu binada ikiyıl kadar çalıştırdıktan sonra, Bankalar caddesi arkasında bugünkü Avusturya Kız Lisesinin bulunduğu, "o devirde Kartçınar sokağı" bugün "Çınar sokağı"nda 17.y.yıldan kalma tarihi bir medrese binasına nakletmiş ve Konya'ya sürgün edildiği 1900 yılına kadar burada matbaacılık etmiştir. Bu binanın tepesinde bizzat kendisinin duvara yazdığı kufi hat ve Fransızca Matbaayı Ebuzziyya isimleri hayal meyal seçilebilmektedir.

Ebuzziyya matbaacılık alanında Batı tekniğini memlekete getiren ve bastığı Batı ayarı hatta zamanının bazı Avrupa memleketlerinde basılanlardan da üstün son derece güzel olarak başardığı zevkli baskılarla hem büyük bir başarı sağlamış hem de diğer basımevlerimize örnek olmuş, matbaası memleketimizin bir nevi "Matbaacılık okulu" vazifesini görmüştür. O devirde bugün Doğu Almanya sınırları içinde bulunan Leipzig şehri dünya matbaacılık merkezi idi. Her yıl burada bir "Dünya Sanat Baskıları" sergisi düzenlenir, dünyanın her bir köşesinde sanat eseri basan matbaalar örneklerini yollarlar, bu binlerce eser arasında seçilen 150-200 parça sergilenir sonra da bunların albümleri yapılarak yayınlanırdı. Ebuzziyya Tefvik matbaasındaki bastığı eserlerden uygun bulduğu örnekleri bu sergiye 1893'de göndermeye başlamış ve Abdülhamittarafından sürülüp matbaasının kapatıldığı yıla kadar da göndermeye devam etmiştir. Sergi sonrası basılan bu 7 seneye ait yıllıklarda Ebuzziyya matbaasının gönderdiği örneklerden daima 2 veya 3 parçası yer alırken, bazı seneler binlerle matbaayasahip Fransa'dan ABD'den tek bir matbaanın eseri bile "Sanat Baskısı" sayılacak nefasette görülüp sergiye dolayısıyla de yıllığa giremediği seneler olmuştur. Yine bu 7 yıl zarfında

Türkiye'den Ebuzziyya matbaasından başka hiç bir matbaanın örneği "Güzel baskı" sayılarak kabul edilmemiş,maalesef I.Cihan Harbine kadar devam eden bu yıllık sergilere de Ebuzziyya'nın sürgünde bulunduğu 1900-1908 yılları olduğu kadar 1944 senesine değin de,hâç bir Türk basımevi sergiye katılabilecek nefasette eser basamamıştır.Naklettiğimiz bu hususlar Leipzig matbaacılık yıllıklarında yani " INTERNATIONALER GRAPHISCHER MUSTER-AUSTAUSCH DES DEUTSCHEN BUCHDRUCKER-VEREINS ,LEIPZIG." kanıtlarıyla muhtelif kütüphanelerde mevcuttur. Bir türk matbaacısının devamlı olarak pek çok Batı matbaaları hele binlerle Fransız matbaasından üstün bir başarı sağlaması da Fransız Cumhurbaşkanı Fèlik Faure'un dikkatini çekmiş, Ebuzziyya'yı tanımadığı görmediği halde onun dünya irfanına ettiği hizmetten dolayı kendisine 1896'da Fransız altın liyakat madalyasını göndermiştir. Bugüne kadar da hiç bir Türk matbaacıya bastığı eserlerinin nefaseti sayesinde bir yabancı devlet başkanından madalyayla mükafatlandırılmamıştır.

Ebuzziyya'nın bu devresinde matbaasında bastığı pek çok eser bilhassa " Rebi-i Marifet" " Nefsal-i Marifet" isimleri altında çıkan yıllıkları birer baskı şaheseridir..u günkü gelişmiş matbaa tekniği ile bile eşlerini basmak cidden güçtür. Onun bu başarısı sayesinde Türkiye bir anda Batı aleminin en güzel eserler basan ülkeleri seviyesine ulaşmış ve dışardan baskı siparişleri almaya başlamıştır..ancak ne yazık ki onun matbaacılıkta ki bu büyük başarısı aynı zamanda da felaketine ve sürgününe sebep olmuştur.^I ~~XXXXXXXXXX~~

O sırada Abdülhamid'in başhafiyelerinden bulunan malumatçı Baba Tahir isimli,karışık işler görensakte berat ve iradeler düşenleyip yabancılara satan bir gazeteci vardır.Bu adam bir matbaa kurmuş"Malumat" ismi altında Sarayın maddi yardımıyla cidden güzel bir de dergi çıkarmaya başlamıştır Matbaasında daima Ebuzziyya'nın bastıklarını taklit etmekte hatta onun kullandığı matbaa çiçeklerine varıncaya kadar aynını getirtip onlarla seviyesine ulaşmaya çalışmaktadır.Ancak bütün gayretine rağmen renkli ve güzel eser basamamaktadır.Kıskançlık , Malumatçı Baba Tahir'i çileden çıkarmakta derecesine ulaşamadığı rakibini

kaldırmak için Abdülhamid'e, Ebuzziyya aleyhine Jurnal üzerine jurnal ver-
meye onun matbaasında hünkar aleyhine gizli beyannameler bastığını risale-
ler çıkardığı yalanını uydurmağa başlamıştır. Ebuzziyya zaten mimli bir po-
litikacı olduğundan, ortada müspet hiç bir delil yokken kandiği bu jurnaller
üzerine onu tutuklatmış, matbaasını mühürletmiş bununla dayetinmeyerek bu-
günkü Galatasaray lisesi olan zamanının Galatasaray Sultanisi son sınıfın-
da okuyan ortanca oğlu Talha Beyi de kendisiyle beraber tutuklatmış ve
Konya'ya sürgüne göndermiştir. Baba ve oğlun sürgün hayatı 9 yıl sürmüştür.
Baba Tahir Ebuzziyya'yı İstanbul'dan uzaklaştırıp, ^{matbaasını} mühürletmekle de iktifa
etmemiş matbaayı ele geçirme teşebbüsüne girişmiştir. Yine saraya verdiği
Jurnallerle Ebuzziyya'nın arkadaşlarının geceleri gizlice matbaasını arka
duvarlarına açtıkları delikten içeri girip hünkar aleyhine muzır yayınlar
bastıklarını, bunu önlemenin tek çaresinin de matbaayı satmak olduğunu bil-
dirmiştir. Hünkar buna da kanmış, matbanın satılmasına karar vermiş, Baba Ta-
hir kendisini bilirkişi tayin ettirerek, matbaaya bin altın kıymet biçmiş-
tir. Durumu Konya'da haber alan Ebuzziyya Abdülhamid'e alelacele bir arize
takdim ederek bu kararın büyük bir haksızlık olduğunu matbaasının makine
ve teçhizatı için ödediği bedellerin fatüralarının matbaa binasında bulun-
duğunu bunları inceletmesini ve böylece matbaasını on bin altına kurabildi-
ğini takdir edeceğini ve haksızlığa meydan vermemesini istirham etmiş, Ab-
dülhamid araştırma yaptırmış, matbaanın gerçek kıymetini görmüş, satışı dur-
durmuş fakat matbaanın dört bir tarafına zaptiyeler dibekek meşrutiyet ve
af ilanına kadar on yıl boyunca bunları gece gündüz nöbet tutturmuştur.

Ebuzziyya hayatının korkulu günlerinden birini de yine bu Baba Tahir yü-
zünden Konya sürgünü sırasında geçirmiştir. Malumatçı Baba Tahir Ebuzziyya'
yı matbaasını elinden alarak yok etmeyi başaramayınca bu sefer İngiltere'de
çıkan Times gazetesine uçurmayı başardığı uydurma bir habrede Ebuzziyya'
nın sürgün mahallinde İngiltere hükümeti ile temasta bulunarak kaçma hazır-
lığına giriştiğini yazdırmıştır. On beş yıl evvel, Taif'de hünkarın emriyle
boğdurulan Mithad Paşa ve Arkadaşları için de boğdurulmadan evvel yine

Times gazetesinde bu ayar haberler çıkarılmış arkasından da boğdurma olayı meydana ~~gelmeye~~ geldiğinden Ebuzziyya Tefvik hem ürkmüş hem de bir hayli telaşlanmışdır.

Ebuzziyya o sıralarda Konya'da oğluyla birlikte, o zamana kadar Konya içinde mevcut olmayan bir işe girişmiş halde tezgahları kurdurmuş, ~~her türlü~~ ~~renklerle~~ özel renklerde yünler boyatmış, üstadı olduğu arabesk desen motifleriyle süslenmiş ortasında ayeti kerime, hadisi şerif ve büyük sözler bulunan kufi yazılarla bezenmiş duvar seccadeleri , duvar halıları yapmak ve satmakla meşguldür.

Konya'da vali olarak, daha sonra Abdülhamid'in uzun yıllar sadrazamlığını yapan Avlonya'lı Ferit paşa bulunmaktadır. Meşhur Tepedelenli Ali Paşanın torunu olan Ferit paşa aynı zamanda Ebuzziyya Tefvik'in 2. eşinin öz dayısıdır. Ferit Paşa Abdülhamid devrinin dirayetli ve dürüstlüğüyle tanınmış devlet adamlarındandır. Hünkarın bu valisen itimadı tamdır. Hünkarın valisine olan bu güveninden yararlanan Ebuzziyya bir yandan Valiye "Nezaretinde bulunan bu sürgünün herhangi bir İngilizle teması olmadığını , kaçma hazırlıklarında bulunmadığı gibi devamlı gözaltında tutulduğundan böyle bir teşebbüse geçmesinin de imkansızlığını" resmi yazılarla Yıldız sarayına bildirirken diğer taraftan da hünkara karşı bağlılığının bir örneğini belirtmek için üzerinde: " Es Sultan ~~İbrahim Sultan~~ - ul Muazzam el-Gazi Abdülhamid Han -ı Sani Adamallah-u Mülkehu" (Büyük sultan gazi II. Abdülhamid Han Allah seni devletinle yaşatsın) ibaresi anlamına gelen fevkaledde güzel, kufi ile yazılı bir duvar halısı dokutarak hünkara hediye olarak göndermiştir. Konya'da Ebuzziyya'yı çok seven Konya'nın ilerigelen ailelerinin hanımlarının ve kızlarının bizzat dokudukları bu nefis duvar halısı halen Dolmabahçe Sarayında mahfuzdur. Ebuzziyya'yı herhangi bir felaketten kurtaran herhalde bu halının takdiminden ziyade vali Avlonya'lı Ferit Paşanın arize ve raporları sayesinde malumatçı baba Tahir iftiralarında başarıya ulaşmamış ve Ebuzziyya'yı yok edememiştir.

Abdülhamid'e takdim edilen bu duvar halısının Konya'da dolayan bir başka

rivayeti vardır.Ebüzzıya Tefvik ve Konya'da sürgünde bulunan vatanseverler menleketi bu müstebit hükümdardan kurtarmak için bir suikast düşünmüşlerdir.Hünkârın kendisine takdim edilen kıymetli armağanları getiren kimseyi huzuruna kabul edip atiyeyi bizzat verdiği malumdur.Seccadeyi takdim edecek kimse ceketinin koluna,yılan denilen ince karadeniz bıcağı saklayacak ve hünkârı eteklerken onu bıçaklayacaktır.Duvar halısı bunun için hazırlanmış ve huzura birfedai ile yollanmıştır.Ancak takdim olunacağı gün hünkâr rahatsızdır.Armağını başmabeyinciye kabul ettirmiş ve atiyesini de o vasiyetayla verdirmiştir.Suikast teşebbüsü sadece tasavurda kalmıştır.Bu teşebbüsün hikayesi Konya gazetelerinde eskiye ait hatıralar arasında yayınlanmıştır.Doğruluk derecesini kestirmek güç olduğu kadar Ebuzziyya'nın böyle bir tertipten haberi olup olmadığına da hükmetmek keza güçtür.

Ebüzzıya on yıllık sürgününden döndükten sonra ancak bir aylık uğraşma neticesi emirler çıkartıp matbaasını meşrutiyetin ilanına rağmen hala aldıkları emre uyarak gece gündüz dört bir tarağında bekleyen ve içeriye kuş uçurtmayan zaptiyeleri kaldırtmayı başarabilmiştir. Matbaasına girdiği zaman ise uğradığı felaketin dehşeti karşısında donup kalmıştır.

Avrupa devlet başkanlarının bile takdirini çekecek nefasette eserler basan o güzelim matbaa on yıl mühür altında,rutubet içinde kalmak yüzünden tamamen harap olmuştur.Makineler pas içindedir,takımlar karıncalanmış,işe yaramaz hale gelmiştir. İçerde ciltlenmeye hazır bir çok basılmış kendi telfi eserleri ve müşteri siparişleri ,akan ve sızan suların rutubetin etkisiyle çürümüş,kokmuş bir kısmı da kaya gibi külçe haline gelmiştir.Bunların arasında Ebuzziyya'nın Nümune-i Edebiyat-i Osmaniye"sinin 5.baskısı ve "Lugat-i Ebuzziyya"nın 2.cildinin devamı formaları vardır.Bunlar kazmalar künklerle kazınabilmiş,manda arabalarıyla taşınıp denize dökülmüştür.Ebüzzıya matbaasından ~~ka~~ kurtarabildiği bir kısım alet ve malzemeyi buradan Sultanahmet'e,Divanyolu'na bugün sağlık müzesinin bulunduğu binanın sol bölümüne taşımış ve ancak bir yıllık uğraşmadan sonra matbaasını açabilmiştir.Fakat artık kendisinde eski gayreti gösterecek takat de heves de kal

namıştır. Ama o eski sanat şaheseri deneyecek eserleri bir daha ortaya koyamamış, takvimlerini salnamelerini tekrar canlandıramamıştır. Bu sefer matbaacılık yerine yeniden tepişen eski gazetecilik hastalığına uymuş hürriyete kavuşmanın yalancı havasına kanarak, kendisine gazetecilik hastalığını veren Şinasinin " Tasvi-i Efkar"ının ismine hürmetle "Yeni Tasvir-i Efkar" gazetesini kurmuştur. (1909 , 31 Mayıs)

Ama bu hürriyete kavuşmanın kısa zamanda laftan ibaret olduğunu acı acı görmüş gazetesi arka arkaya kapatılmış kendisi de ard arda tutuklanmışdır ki bunları gazeteciliğini anlatırken belirteceğiz.

Matbaacılık alanında ön ayak olduğu bir husus da kendisinin Bosna'ya mektupçu tayin edildiği zaman tertip ve basılmasına üzerine aldığı 1295 (1878) tarihli Bosna Salnamesini matbaa harfiyle basmış olmasıdır. O tarihe kadar bütün vilayet ve devlet salnameleri taş baskısıyla yapılmışken bunları doğru dürüst matbaa huruflatına ve baskısına kavuşturmak bir yenilik olmuşsa da, vilayet salnamelerine attığı bu ilk adımın, devlet salnamelerine de uygulanması ancak üç yıl sonra mümkün olmuş ve matbaa harfiyle ilk devlet salnamesini basmak da yine kendisine, 1881'de kendi matbaasında nasip olmuştur.^I Devlet salnamelerinin 38.yılı olan bu baskıdan sonrada devletimizin kötü yılı sayılan bukiymetli yayınlar nuntazam matbaa harfleriyle yapıla gelmiştir. Halbuki evvelkiler Taş baskısıyanı el yazmasından aktarılan baskı idi.

Ebüzziyya hayatında en iftihar ettiği husus matbaacılığı idi. Bunu bizzat kendisi şu cümlesiyle ifade etmiştir: " Ömrüm içinde fahredecek (iftihar övünecek) bir hizmette bulundum ise o da hüsnü temsil (güzel baskıyı) memleketimizde icad emrindeki say' ve içtihadımdır (çalışmam ve inancımdır) "

Sürgünde bulunduğu on yıl boyunca ortaya koyduğu bütün güzel nümunelere rağmen ve İstanbul'un belli başlı matbaalarının , devlet matbaası dahil olan "Matbaa-i Amire" dahil hünkardan ve devletten büyük yardımlar görmelerine rağmen bir türlü güzel temiz ve zarif eser basamamalarına hiddetlenip köpüren Ebüzziyya, bu öfkesini, Nef'i nin bir beytini

Örnek olarak şu mısralarla dile getirmiştir.:

"
Saladır ehli matbuata bunda hiç bâketmem
Ben öğrettim bu kavme tarz-ı temsil-i nevin kârı "

(Meydan okumadır matbaacılara bunda hiç sakınmam
Ben öğrettim bu insanlara yeni usûl baskıyı)

Ebüzzıyya'nın henüz 17 yaşında, 1865'de, Şinasi'nin Tasvir-i Efkar gazetesine adını atmasıyla başlayan gazetecilik hayatı ölümüne kadar sürmüştür. Tasvir-i Efkar'dan sonra " Ceride-i Havadis" de çalışmış, sonra "Terakki " gazetesinin yazışları müdürlüğünü üzerine almış bu gazetenin çatısı altında "Terakki eğlence" , " Terakki muhaderat" isimleri altında Türkiye'de ilk misah ve kadın dergilerini yayınlayan insan olmuştur. Osırada henüz 18 yaşındadır. Arkasından Namık Kemal ve arkadaşları ile beraber " İbret" gazetesini çıkarmağa başlamış o kapatılınca ~~xxxxxxxixixixixixixixix~~ sırf kendisinin olan ilk gazetesi " Hadika " yı yayınlamış, o da kapatılınca " Sıraç" gazetesini ve " Cüzdân " dergisini neşere başlamış , ancak " Cüzdân " daha dağıtılırken toplatılıp imha edilmiş az sonra Sıraç kapatılmış Ebüzzıyya Rodos'a sürülmüştür. Sürgünde gazeteciliğine, çıkarmağı başardığı "Muharrir" dergisi ile devam etmiştir. Sürgün dönüşü Abdülhamit idaresinde gitgide artan istibdat altında gazete çıkarılamayacağını gören Ebüzzıyya sadece siyasi olmayan dergi takvim, halname ve kitap yayınlamakla yetindiği halde yine de hünkarın hismine uğramaktan kurtulamamış, yukarıda anlattığımız gibi on yıl boyunca Konya'da sürgünde kalmıştır. II. Meşrutiyetin ilanıyla sürgünden dönen ve II. Meclisi mebusanda Konya' vilayeti Antalya mebusu olarak bulunan Ebüzzıyya 1909'da, Şinasinin hatırasını yaşatmak üzere, ortanca ve küçük oğlu Talha ve Velid Beylerle beraber Yeni Tasvir-i Efkar adı altında gazete çıkarmağa ve sürgünde iken yayınlanması durdurulan "Mecmua-ı Ebüzzıyya"sını tekrar çıkarmaya başlamıştır. Kendisi ittihatçı olduğu halde İttihat ve Terakkinin yanlış bulduğu icraatını tenkit etmesi yüzünden gazetesi 7 defa kapatılmış kendisi de bir kaç defa tutuklanmıştır. Nihayet 1913 aralığında, kalp hastası

olduğu halde tekrar tutuklanmış,gazetesi kapatılmış,matbaası mühürlenmiş 26 Aralıkta hükümet değişikliği ile serbest bırakılmış gazetesine çıkma izni verilmiş,27'sinde gazetesine yazdığı son başmakelesini dizgiye verip Brenköyündeki evine dönerken köprüde Haydarpasa vapurunun içinde geçirdiği bir kalp krizi ile 64 yaşında vefat etmiştir.Dikkate değer bir hususta son makalesinin,kendisini bir kaç gün evvel tutuklanan hükümet erkanının,hükümet değişikliği sonrası tutuklanmalarını protesto eden bir yazı olmasıdır.Vefa tından sonra gazetesi oğulları ve daha sonra torunu tarafından birçok yasa kalanmalara rağmen aralıkla olarak 1949 yılına kadar devam ettirilmiştir.

Ebüzziyya Tefvik zamanının kuvvetli gazetesi kalemlerindedir.Sağlam bir mantığa,sürükleyici bir üslupa rahat ve basit cümlelerle fikirlerini anlatma kudretine sahip olduğu için yazdığı bütün yazılar okuyanlar üzerinde tesir bırakan çeşittendir.Giriştiği münakaşalarda hemen daima hasımlarını susturmuş ve çekilmeye mecbur ettiği görülmüştür.Bu başarılarından unumi kültürünün ve bilhassa Türkeçesinin çok kuvvetli olmasının rolü de büyüktür. Bundan 110 yıl evvel kaleme aldığı makale veya Røportaj tarzında sayılabilecek gazete yazıları,hemen hemen bugünkü günlük Türkeçemizin temizliğindedir .Ancak daha sonraları,yani 60-70 yıl evvel yazdığı makalelerin çoğunda ise bu saf Türkeçemiz yerine zamanının modasına uyarak lüzumsuz terkibli yersi arapçalı,farsçalı kelimelerle süslenmiş cümleler kullandığı görülmüştür.Gazeteciliğinde daima haksızlıklarla mücadele etmiş bu hususta hatır gönül dinlememiştir.Memlekete hürriyet getirebilmek ümidiyle savaşmış,başına gelecek felaketleri bildiği halde inandığı bu yolda.Her idare ile boğuşmaktan çekinmemiştir.

Çok geniş ve ansiklopedik genel kültüre sahip olması ve hafızasının da pek kuvvetli bulunması her alanda rahatlıkla yazı yazmasını sağladığı kadar çok sürükleyici ve eski deyimle "Belis"oğan ifadesi,konuşmalarında da karşısındakilerâ kendisini onu yormadan ve zevkle dinlemelerine yol açardı.

Ebüzzıyya Konya sürgününden dönüp Tasvir-i Efkar'ı çıkarmaya hazırlanırken bir yandan da, Abdülhamid idaresince kapatılmış bulunan ve kendisi sürgünde iken sahibi vefat etmiş olan kendisi kadar bütün yeni Osmanlıların da bir Türkten daha Türk yakın ve vefakar dostları , Korsikalı , Fransız "Giampietri (Jan Piyetri)nin elli yıllık mazisi olan Fransızca "Courrier d'Orient) gazetesine de tekrar Fransızca olarak neşre bağlamıştır. Ebüzzıyya'nın bu gazetede yaptığı münakaşalar, gazeteyi çıkarmaya başladığına dair basında görülen haber ve tebrikler ortada ise de, bugüne kadar bu gazetenin tek bir nüshasının Türkiye'de de dışarda da bulmak kimseye nasip olmamış, Ebüzzıyya'nın bu gazeteyi ne kadar zaman çıkardığı da muamma olarak kalmıştır.

Ebüzzıyya'nın sahip olarak çıkardığı (1872-1913 arası) gazete ve dergileri çıkış tarihine göre sıralayacak olursak şunlardır: İbret (Namık Kemal bera ber), Hadika, Cüzdan (Dergi), Sıraç, Çocuklara mahsus hadika, Muharrir (dergi), Mecmuayı Ebüzzıyya (dergi), Courrier d'Orient (Fransızca), Yeni Tasviri Efkar, Tasvir-i Efkar, Hak, İntihabı Efkar, Tefsir-i Efkar.

Ebüzzıyya bu gazetecilik hayatında dünyanın sıkıntısını, takibine uğramış çıkardığı çeşitli gazete ve dergiler, ölümüne kadar, 16 defa kapatılmış, toplatılmış, imha edilmiştir.

Bu 16 kapanış 4 hünkâr ve 4 büyük harp devrine rastlar. Ebüzzıyya'ya muallat olan bu kapatılma toplatılma belası, vefatından sonra oğullarının ve torununun çıkarmağa çalıştıkları gazete ve dergilere de sirayet etmiş onlarında gazeteleri 25 defa kapanmıştır. Ancak bunların 6'sı iki hünkârın ~~şarkınax~~ ve iki büyük harbin devrine rastlar. Greyâ kalan on dokuzu ise Cümhuriyet devrine yani Türkiye'nin Mutlakiyet ve istibdat idaresinden kurtulup kavuştuğu hürriyet ve demokrasi devrine rastlamaktadır.

Ebüzzıyya'nın memlekete tanıttığı ve kültür sahamıza hediye ettiği eserler arasında batının almanak dediği tarzdaki takvimleri de son derece kıymatli dir . Bu tarzı memlekete getiren o olduğu gibi yine batı üsülü ilk almanak'ı

tertipleyen ve basan da o olmuştur.1873'de "Salname-i Hadika" ismi altında çıkardığı bu ilk eserin hemen akabinde Rodos'a zindan hapsine yollanmıştır. bu ufacak almanak ~~imx~~ o tarihe kadar imparatorluğumuzda çıkmış olan Türkçe gazete ve dergiler hakkında bilgi veren tek kaynaktır .Rodos zindanından kurtulup döndükten sonra takvim ve almanak çıkarma çalışmalarına devam eden Ebüzziyya,1879'da Salnamei Ebuüzzıyya ismi altında ilk salnamesini çıkarmış fakat içinde Abdülhamit'in sürdüğü yeni osmanlılardan Süleyman Paşaya ait yazı olduğu için Abdülhamid'in emriyle takvim matbaadan dağıtılacağı sırada imha edilmiştir.Bu imhadan kurtulabilen sadece üç nüsha mevcuttur ki biri millî kütüphanededir.Ebüzziyya ertesini sene 1880"Takvim-i Kameri " ismi altında bir eser yayınlamış arkasından da devamlı olarak yirmi yıl,yirmi cilt almanak ve takvim çıkarmıştır."unların arasında" Rebi Marifet", "Nefsali Marifet" isimleri altında 13 yıl 13 cilt halinde almanaklı takvim olan meşhur eserlerini yayınlamıştır.Bunlar siyasi eserler değildir.İçlerinde çok kıymetli çeşitli bilgiler makaleler etüdler,biyografiler vardır. Herbiri zamanı için birer baskı nefasetidir.Yine memleketimizde ilk defa matbaacılıkta Heliogravür denilen klişe usulüyle basılan resimli eser de Rebi-i Marifetin 6.yılı baskısıdır(1885).Ebüzziyya'nın bualandaki çalışmalarında Abdülhamid tarafından 1900 ilkbaharında Konya'ya sürülmesiyle durmuştur.

Ebüzziyya'nın Türk kültür hayatına ettiği diğer hizmetlerden biri de yayınladığı "Kitaphane-i Meşahir"(Meşhurlar serisi) ve "Kitaphane-i Ebüzziyya" külliyyatı diyebileceğimiz seri halindeki eserleridir.Bu iki seri kitap ufak boyda el kitaplarıdır. Batıdaki benzerleri gibi herbiri ikişer üçer formadan ibaret olup aynı boy,aynı kağıt,aynı baskı ile yayınlanmıştır.İlkseri dünya çapındaki meşhurların hayat ~~imx~~ hikayelerini anlatmaktadır.Bunların ~~çalış~~ tamamı Ebüzziyya'nın imzasını taşır. Kitaphane-i Ebüzziyya serisinde ise edebiyat,siyaset,tarih ,genel bilgi,sefaretname ,seçme söz ,felsefe kültür bilgileri siyasi yazılar divanlar coğrafya seyahat,piyes,derleme ve biyografi gibi konulardan ibarettir.Ekserisi telif olan bu külliyyatın için de Şinasi'den Mamik Kemal'den derlenmiş ~~mak~~ seçme yazılar ve eserler

~~yazarlarından~~ olduğu gibi büyük dünya yazarlarından tercümelemler de vardır. Külliyyatta yayınlanan eserler arasında Koçi Bey, Şinasi, Namık Kemal-Ziya Paşa Nefi, Baki, Ahmet Rasim, Rezaizade, Ebüzziyya Tefvik gibi imzalar yer almıştır.

Bu iki külliyyat 1879'da yayınlanmağa başlamış, Ebüzziyya'nın Konya'ya sürüldüğü 1900 başlarına kadar sürmüş, iki seride 121 kitap çı arılmıştır.

Ebüzziyya'nın memlekete ettiği büyük hizmetlerden biri de çıkardığı, "Mecmua-yı Ebüzziyya"sıdır. Rodos zindanından dönüşünden sonra, 1880'de 30 yaşında iken çıkarmağa başladığı bu mecmua, Konya'da kaldığı 10 yıllık sürgün hayatı ve yine Abdülhamid tarafından kapalı tutulduğu 7 yıl dışında devamlı olarak iki haftada bir çıkarılmış ve kendisinin ölümüne değin de devam etmiştir. Mecmuayı Ebüzziyya koleksiyonu 15 cilt ve 159 sayıdır. Türk dergileri arsânında devamlı olarak çıkan ciddi ilk fikir dergimiz budur. Zamanının tanımış yazarları bu dergiye yazı yazmışlardır. Bunlar arasında Namık Kemal, Rezaizade Ekrem, Abdülhak Hamid, Süleyman Nazif, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Samipaşazade Sesai, Ali Bey, Necip Asım, Çenap Şehabettin Ebüzziyya gibi isimler ve daha pek çok kıymetli kalemler vardır. Bu koleksiyon tanzimat dönemi kadar Abdülhamid ve II. Meşrutiyet yıllarındaki kültür ve sosyal hayatımız yansıtan çeşitli bilgilerle dolu son derece kıymetli bir kaynaktır. Prof. Süheyl Üniver bu mecmuanın kıymetini ve önemini ifade için şu sözleri kullanmıştır: "Hiçbir Türk medeniyeti ve tarihi aşığı, Mecmuayı Ebüzziyalari karıştırmadan bir şey yazarsak daima noksan kalmağa mahkumdur" ki bu üstadın bu sözleri bir gerçeğin ifadesidir. Önümüzdeki yıl bu 15 ciltlik kaynak koleksiyonun çıkarılmaya başlanışının 100. yılıdır.

Namık Kemal ve arkadaşları memlekete yaymak istedikleri yenilik fikirlerini, İstibdata karşı halkı uynadırmağı, gazete ve dergi makaleleriyle yapabilmemenin sansür ve polis baskıları ile imkansızlıklarını gördükleri için bu işi tiyatro yolu ile yürütme çareleri aramışlar ve istibdat alyeyhine mesajlar salan piyesler yazmayı denemişlerdir. Türkiye'de, hem bu alanda ilk yazılan telif piyes hem de Türk halkına oynanan ilk telif eser, Ebüzziyya'nın "Ecel-ikaza" isimli oyunudur. ~~Kinaxhuxxxxx~~ Bu 5 perdelik dram, Gedikpaşa'da

Güllü Agop'un Osmanlı tiyatrosunda ilk defa 1872'de sahnelenmiştir. Arkasından oynatılan 2. telif eser Ahmet Mithat Efendinin "Besa" isimli telifi, üçüncüsü de Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" piyesidir. Kemal'in bu eserinin yarattığı büyük tezahürat üzerine Abdülaziz idaresi, aynı zamanda da gazeteci olan bu üç piyes yazarını bir arada tutuklatarak Kıbrıs ve Rodos kalesi zindanlarına sürgün ve hapis temmiştir.

Ebüzzıyya'nın ikinci tiyatro eseri, Rodos kürgününde hazırlanmıştır. Bu eser Vicktor Hugo'nun "Anjelo veya Venedik zalimi" isimli eserinin Türkçeye "Habibe veya semahatı aşk" ismi altında adapte edilmesidir. Ebüzzıyya bunda 110 yıl evvel türk hayatına uydurduğu bu eseri sunarken bugün kullanılan "Adapte" kelimesi yerine "Uygulamak" deyimini kullanmıştır ki tamamen Öztürkçe olan bu kelime yapılan çalışmanın ruhuna ve bünyesine en uygun olanıdır.

Vicktor Hugo'nun piyesi venedik'de geçmektedir. Ebüzzıyya bunun Selçuklu imparatorluğu devrinde geçirir. Eserde müstebit bir hükümdara karşı girilen tertiplerden söz edilmekte, Abdülhamid aziz'in ve idaresinin zulmü ve istipdadı canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ebüzzıyya oyunun kahramanına eserinin aslında bulunmayan bir çok sözleri söyletmekte, müstebide zalime karşı çıkışlar yaptırmaktadır. Bütün bunlara rağmen, mesajının gereği gibi anlaşılmasından endişe eden yazar daha da ileri giderek, piyesi bir de "Mülâhazat-ı müellif" (yazarın düşünceleri) diye bir önsöz ilave etmiş onda olayın tamamen hayal mahsulü olduğu, bu eserdeki insanları memleketi idare edenlere benzetmemek gerektiğini memleket idarecilerini kastemek söz konusu olmadığını belirtmiş böylece dikkatleri büsbütün bu noktaya çekmeye çalışmıştır. Ancak eserin bu şekilde basılmasını sağlamak pek güçtür. Zira o devirde herhangi bir eser basılmadan maarif nezaretine sunularak incelettirilir basılma ruhsatı alınırdı. Eser basıldıktan sonra yine aynı heyete bir nüshası verilir, burada ilk müsade için sunulmuş müsvede ile baskı karşılaştırılır aralarında bir fark olmadığı görülürse nihai ruhsat elde edilirdi. Yoksa eser satışa çıkarılamazdı.

Ebüzzıyya Rodas'da zindanda olduğundan, ruhsat isteğinde Ahmet Mithat ~~...~~

Efendi bulunmuştur. Ancak burada bir hiyle yapılmak istenmiş, müsadde için sunulan müsveddeye " Yazarın düşünceleri" kısmı konmamıştır. Esere bu haliyle müsadde alınmış kitap basılırken de yazarın düşünceleri parçası ilave olunmuştur. Fakat umulanın aksine ikinci kontrolde hiyle farkedilmiş ve verilen nihai izinde "Yazarın düşünceleri "kısmı çıkarılmak suretiyle izin verilmiştir. Eser piyasaya bu önsözsüz çıkmış ancak bir yıl sonra Sultan Murad Tahta çıkarılınca Maarif Öncümenine tekrar başvurularak eserin yasaklanan önsözü için de yayın müsadde alınmıştır.

Bu yüzden piyasada eserin önsözlü ve önsözsüz iki çeşit baskısı bulunmaktadır. Bu örnek o devirlerde basit bir piyes yazmak ve yaymak için bile ne sıkıntılar çekildiğini açıkça gösterir.

Ebüzziyya'nın " İstanbul gazetecileri" isimli beş perdelik bir komedisi daha varsa da eser henüz ele geçmemiştir. Zamanın gazetecilerini çok ağır bir dille hicveden bu eser bulunursa basın tarihimizle ilgili kıymetli bilgiler edinilecektir. Ebüzziyya'nın tiyatro eserleri tiyatroculuk bakımından bir özellik ve kıymet ifade etmezler. O bu eserlerini sırf hürriyet fikrini müstebide karşı halka açılmak, uyandırmak gayesiyle yazmıştır. Bugünkü tiyatro anlayışta bakıldığında kurgu yönüyle zayıf kalırlar. Ancak bunlar zamanda büyük ilgi görmüşler, pek çok defa sahneye konmuşlar, çeşitli kumpanyalarca başarıyla oynanmışlar, hatta "eceli kaza" için yazılan tenkitlerde "Şekspir" in eserleriyle kıyaslanacak" derecede fikir ileri sürenler bile olmuştur. Bunu da tabii karşılamak lazımdır. Zira bu hem sahneye konmuş ilk telif piyesimiz hem de koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman çelebi denmesinin canlı bir örneğidir.

Ebüzziyya Tefrik maalesef hatıratını yazmadan göçüp gitmiştir. Mecmuayı Ebüzziyya'ında, Tasvir-i Efkarında, Takvim ve salnamelerinde, yeni Osmanlılar tarihinde hayatının muhtelif devirlerine ait bölük pörçük hatıratı çıkmıştır. Bunların arasında son derece eğlenceli ve ibret alınacakları vardır. Bunların bir kısmın kendisi " Makame-i Tefkifiye"(Tutuklanma sebepleri) başlığıyla yazdıklarıdır.

Ebüzzıyya Abdülhamid idaresinde başına gelen çeşitli tutuklamaları ve bil-hassa bunların gülünç hazin manasız taraflarını anlatan bazı kısımlarını daha Abdülhamid'in zamanında sigara kağıdı inceleğinde bir kağıda kendi matbaasında gizli ve sadece 12 nüsha olarak basmış,bunları emniyet ettiği kimselere devrin sadrazamı Ahmet Cevat Paşaya ,zamanın "zaptiye nâzırı" denen emniyet genel müdürü Nazım Paşaya,Paris'de kaçak bulunan jöntürklerin reisi Ahmet Rıza Beye,Mizançı Murad bey,Ali Kemal beye göndermiştir.

Bu hatırat parçalarında ne gibi sudan sebeplerle tutuklandığını Yıldız sarayında Abdülhamid'in perde arkasında takip ettiği soruğularda ne gibi cahil ve saçma suallere maruz kaldığını pek tatlı bir dille anlatmaktadır. İstibdat devrinin hazin ve gülünç taraflarını bütün çaplaklığıyla dile getiren bu hatıraların henüz yeni yazıyla yayınlanmamış olmaları üzülecek bir husustur.Bunların arasında bir tanesi idarecilerin hâla da bugün benzerlerini gördüğümüz,cehaletlerinin nefis bir örneğidir. Ebüzzıyya Tevfik yine adet üzerine sebep gösterilmeden tutuklanıp zaptiye nezaretine kapatılmıştır.Bir kaç gün sonra da Yıldız Sarayında sorgu odasında sigaya çekilmiştir.Bir perdenin önünde geniş bir masa,arkasında sorguyu yürüten zat ve katpler vardır.Hünkarın perde arkasında olduğu bilinen bir husustur. Sorguyu yürüten bir kaç sudan sualden sonra Ebüzzıyya'ya mason olup olmadığını sorar Ebüzzıyya mason değildir.Değilim diye cevap verir.Bu sefer masonlarla alakanız nedir diye sorulur. Ebüzzıyya alakası olmadığını söyler Bunun üzerine adam ısrarla: Biz mason olduğunuzu biliyoruz,mason localarıyla alakanızı tespit ettik inkar etmeyiniz "diye ısrar eder.Masandun, değildin tartışması uzar.Sorguyu yürüten,alaycı bir tarzda cebinden bir evrak çıkarır ve " Siz inkar ededurun İşte ispatı." diyerek kağıdı Ebüzzıyya'ya uzatır .Ebüzzıyya hayretler içindedir.Uzatılan kağıt o sırada hastalığı dolayısıyla Mısır'a hava değişimine göndermiş olduğu Oğlu Ziya'dan gelen mektuptur.Mektup babaya ulaşmadan sansürün eline geçmiş,Yıldız sarayına sorgu masasına kadar gelmiştir. Ebüzzıyya mektubu açar ve şu satırları okur : " ..Univers mecmuasının abonesi bitiyor,yenilenmesi için lütfen Masson'a yazmanızı rica ederim"ibaresi vardır.Ebüzzıyya gerek tutuklanma-

sının gerek on gündür hapsedilmiş bulunmasını ve sorguda maşonluğunun iddia olunmasının sebeplerini bir anda kavrar ve kahkaha basar. Sorguyu yürüten şaşırıdır. Ebüzzıyya istifini bozmadan açıklar: " Üniver mecmuası Paris'de bir yayınevi tarağından çıkarılan yarı ilmi bir dergidir. Oğlu buna abonedir. Abonenin tazelenmesi çin mecmua idaresine yazılmasını istemektedir. Mecmuayı "Masson et Cie." firması tarafından çıkarılmaktadır. Bu firmanın ismi fransızca'da iki S harfiyle yazılır. Halbuki masonluğun Fransızca imlası Ç harfiyle dir. Kelimenin anlamı da dölger manasına gelir, zira mason localarının kurucuları dölgerlerdir ve bu isim buyüzden muhafaza etmişlerdir. Firmanın ismiyle masonluğun okunuşu aynı olmakla beraber imlası apayrıdır."

Ve bir kelime yüzünden bu kadar manasızcasına sorguya çekilmesini, tutuklanmasının ne kadar büyük cehalet eseri olduğunu anlatır ve tabii serbes bırakırlar.

Ebüzzıyya Tefrik'in devrinin hemen bütün ayrıntıları gibi resmi devlet ihzmeti de dlmuştur. 7 yaşından 17'sine kadar süren maliye stajyerliği ve memurluğu görevinden sonra Mithat Paşanın Şurayı Devlet (danştay) başkanlığı sırasında ilk defa, Abdülhamid zamanında ise ikinci defa üyeliğinde bulunmuş, yeni Abdülhamit zamanında Bosna mektupçuluğu daha sonra da Sultanahmette "Mektebi sanayi" (sanat teknik Okulu) müdürlüğü vazifesini görmüştür. Bu mektep mü ürlüğü sırasında çok kısa zamanda bu sanat okulunun devrinin batı sanat okulları seviyesine getirecek makine alet ve edavatla donatıp İtalya ve Fransa'dan ustabaşı ve sanat öğretmenleri getirtmeyi başarmış, mektebi devrinin en ileri seviyesine ulaştırmıştır. Ancak müdürlüğü bir yıl sürmüş, mektepde hürriyet fikirleri yaydığı bahanesiyle azlolunmuştur. Hayatındaki devlete memurlukları bunlardan ibaret kalmıştır.

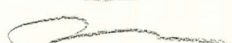
Ebüzzıyya hayatı boyunca bir saniyesini boş geçirmekten hoşlanmayan bir insandı. Çok yönlü yaradılışda olduğu için, ilgisini çeken çeşitli alanlarda faaliyet göstermiş hepsinde de çok başarılı neticeler elde etmiştir.

Ebüzzıyya'nın yukarda anlattığımız kufi ve arabesk süsleme tarzındaki fekalade zarif motif ve süslemelerinin çok takdir eden ve beğenen Abdülhamid,

fikren dinlenmek istediği zamanlar, uğraştığı merakı marangozluk ve tahta oymacılığı işlerinde Ebüzziyya'nın çizdiği arabesk süsleme motiflerini, kufi yazı ve istiflerini , sehpa , masa, etajer, paravana gibi yaptığı muhtelif eşyalara oyma olarak işlemiştir. Halen Yıldız ve Dolmabahçe sarayında yağma edilmekten, çalınmaktan, sağa sola dağıtılıp atılmaktan kurtulabilen bu nadide kıymetli esyadan tek tük arta kalanlar Yıldız sarayında Üniversite rektörlük odasında Üniversite kütüphanesinde , Topkapı sarayının müdürlük dairesinde bulunmaktadır. Bunların üzerindeki arabesk süslemeler ve kufi yazıların hepsi onun eseridir. ~~xxx~~

Ancak onun bu başarıları ve merakı felaketinin zeminini hazırlamıştır. Abdülhamid , Ebüzziyya'nın Yıldız sarayı ve Yıldız caminin süsleme yazıları için yaptığı çalışmalarını için on bin altın ödemiştir. Ebüzziyya bu parayla matbaasını en modern makine ve matbaa levazımıyla donatmış, daha evvel de anlattığımız gibi Avrupa seviyesinde nefis eserler basabilen bir dereceye getirmiştir. Yine yukarıda anlattığımız gibi bu başarı Baba Tahirin kışkırtılığını yaratmış. Naklettiğimiz jurnallerle onu Konya'ya sürdürmüştür. Ebüzziyya Konya sürgününden küçük oğlu Velid beye yazdığı ve Mithat Cemal'in yayınladığı mektuplarında bu hali anlatırken " ellerim kırısaydı da o caminin yazıların yazmasaydım, şimdi buralarda sürgünde olmazdım. Ağabeyim burada sen orada tahsilsiz kalmazdınız diyerek çektiği sıkıntıyı dile getirmiştir.

Ebüzziyya'nın tahta oymacılığı da vardır. Rodos zindanlarında kürek mahkumlarına iş sağlamak için bu işe başlamış, çizdiği ve yaptığı modelleri onlara örnek olarak verip meydana getirilen eserlerle bu başsız adamların geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmuştur. Konya sürgününde de vakit geçirmek için yaptığı tahta oyma işlerinden kendi buluşu olarak icad ettiği meşhur adam silüetlerinden bu güne kadar elde kalabilen bir kaç örnek dikkate değer eserlerdir.

Ebüzziyya matbaacılık faaliyetinde sadece yukarıda anlattığımız güzel eserleri basmakla yetinmemiş, Türk matbaacılığına yenilikler getirmek yolunu da bulmuştur. Eski harfler zamanında kullanılan harf çeşitlerimiz arasında yer almış vekitap başlığı, fasıl başlığı olarak , kullanılan

"kufi hurufat" onun kaleminden çıkmıştır. Bunları o devrin tek türk hurufat dökümcüsü olan rahmetli Mehmet Efendi Dökümhanesinde dökmüşlerdir. Bu yazıların kalıpları geçenlerde İstanbul "etih Enstitüsünce alınmış ve yok olmaktan kurtarılmıştır.

Eski yazıda ayan harfle yazılıp o, u, ü, ö, seslerinden hangisiyle okunacağı ancak içinde geçtiği kelimedden anlaşabilen ve "Vav" denilen bazen yukardaki seslerle ve bazende "vz" harfi olarak okunan harfin sesli olarak ne yönde okunması gerektiğini üzerine özel birer işaret koyarak çıkaracağı sese göre yönlendiren harf şeklini icad etmiş ve bunlarla basılan "Elif-be"(Alfa-be)ler ilgi çekmiştir. Bu o devirlerin birçok mektep velugat kitaplarında da bu harflerin kullanılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca eski yazı harfleri arasında Ebüzziyya tevfiik denilen ve "K" sesi veren bir harf de onun icadı olarak eski devrin matbaa yazısına girmiş bulunuyordu. Ebüzziyya Tefvik'in Konya'da yapıp Saraya hediye ettiği halıyı yukarda anlatmıştık. Konya kurduğu halı tezgahlarında dokuttuğu seccadeler bu gün muhtelif koleksiyoncuların elinde mevcuttur. Son zamanlarda üzerinde arapça " El hükm-ü lil galip"(galip olanın hükmü geçer) yazısını taşıyan nefis bir seccade ,birkaç yıl evvel vefat eden Saffet Lütfinin Darüşşafakaya bağışladığı esyalar meyhanında satılmıştır. Bu seccadelerden üç tanesinin kıymetli yazar Nedat Nedim Tör ve kızkardeşlerinde olduğu bilinmektedir. Yine Ebüzziyyanın bu halıcılığı yaptığı sırada Konya'da çıkan "Konya" isimli vilayet gazetesinin birinci sahifesinin aynen halıya geçirilmiş bir şekli de Konya Mevlana Müzesinde mahfuzdur.

Hayatında hiç bir şeden yılmayan hiç bir mücadeleden kaçmayan bu adamın belini büken büyük darbe pek sevdiği oğlu ziya'nın 24 yaşında ölmesi olmuştur. Bu felaket onun belini bükmüş, o güne kadar neşe kaynağı olan bu adam mücadele kudretini kaybetmemekle beraber adeta dünyasına küs olmuştur.

Ebüzzıyya'nın eserleri arasında en önemlilerixxxxxxxx :Nümunei Edebiyat-ı osmaniye, Yeni Osmanlılar Tarihi, Lugat-ı Ebüzziyya, Durubu emsali Osmaniye, Ne edati hakkında tedebbüat(arastırmalar) isimli olanlardır.

Nimune-i Edebiyatı Osmaniye(Osmanlı edebiyatı örnekleri) bugün düz yazılar denilen nesir kısmı ve şiir kısmı olarak iki cilt üzerine tertiplenmiş ancak sadece nesir kısmı,basılmış olan batı tarzında ilk edebiyat antolojimizdir. Bunda Sinan Paşanın 'tazaarruatından başlanarak Namık Kemal'e kadar olan devredeki edebi örneklerimize pek yerinde yapılmış,seçmeler verilmiş yazarları hakkında da gerekli biyografik bilgiler ilave olunmuştur. Eser hemen cumhuriyet devrine kadar,tek ciddi edebiyat tarihi kitabı vazifesini görmüştür. Ebüzzıyya bunu ilk defa 1292(1875) de Rodos zindanında iken hazırlamış affa uğradıktan sonra bastırmış (1876),ölümüne kadar yeni tiavellerle altı baskısını yapmağı başarmıştır.6.ve sonucu baskı ölümünden bir kaç ay evvel piyasaya çıkarılmıştır.Bu baskı hem eserin muhtevası ,tertibini ,baskısı kağıdı ve cildi bakımından bugün dahi matbaalarımızda erişilebileceknefasettedir. Yeni osmanlılar tarihi ,Ebüzzıyya'nın bizzat 17 yaşında iken katıldığı Hürriyet ve Meşrutiyet yani Demokrasi uğruna mücadele için,Namık Kemal ve yaşıtı gençecik arkadaşlarının kurdukları gizli örgütün faaliyetini maceralarını tutuklanmalarını,acemiliklerini,~~başarılarını~~ sönüşlerini,Ümitlerini,başarılarını sonra da uğradıkları hüsr anları bütün teferruatıyla anlatan yarı tarih yarı hatırat bir eser olduğu kadar memleketimizin ilk siyasi gizli örgütü hakkında tek kaynak eserdir. Ebüzzıyya'nın mebusluğu sırasında gazetisinde tefrika olarak yayınladığı bu eser yarım asır gazete sayfelerinde uyuduktan sonra birkaç yıl evvel yeni yazı ilex ve üç cilt olarak yayınlanmıştır.

Devrinin en kuvvetli dilcileri arasında bulunan Ebüzzıyya bu sahada üç eser vermiştir: Lügat-i Ebüzzıyya.2 cilt üzerine ve bizde ilk defa kelimeleri küçük resimlerle de ifade eden bir şekilde basılmıştır.Millî kütüphanemizde yapılan ilk resimli lüfat bu eserdir. Ebüzzıyya lüğatinde dilimizde kullanılan edebi denemelerin bazı eserlerle birtakım şiir gazel ve kasidelerden başka bir yerde kullanılmayan arapça ve farça kelimeleri lüğatine almamış sadece gündelik dilimize yerleşmiş ve Türkçeleşmiş olan arapça ve farsça kökenli kelimelerle Türkçe kökenli kelimeler üzerinde durduğunu önsözünde açıklar.Fasikül fasikül basılıp çıkarılan lüğatin I.cildi bitirilmiş cilt halinde piyasaya çıkarıl-

mıştır. II.cildinin, eski yazıyla ayın denilen harfle yazılan "ud" kelimesine kadar gelindiği yırada tutuklanıp Konya'ya sürülmüş, baskısı bitirilmiş geri kalan kısmı ise, mühürlenmiş matbaada on yıllık rutubet içinde kalarak mahvolmuş çürüyüp gitmiştir. Ebüzzıyya II. Meşrâtiyet yıllarının siyasi çalkantıları İtalyan, Balkan harpleri kargaşalıkları arasında lüğatinin devamını çıkarmak fırsatını bulamamıştır.

Gurubu emsali Osmanîye (Osmanlı atasözleri). Bu eseri ilk defa Şinasi merhum 1863'de 223 sahife, sonra 1870'de 329 sayfa olarak basmıştır. Atasözlerimiz dünyanın bu alanda en zengin olanlarının başında gelenidir. Bu sözler yalnız Türkiye'de değil Çin denizinden, Avusturya hududuna kadar uzanan Türkçe konuşan dükkü ve bugünkü Türk illerinde de aynen kullanılır. Yüzyıllar boyunca zaman zaman yazma daha sonra da taş basması olarak atasözleri mecmuaları meydana getirilmiş fakat hepsi ard arda dizilmiş toplama basit bığürler olmaktan ilerigidememiştir. İlk defa bunları ayıklanmış alfabetik olarak tasnif edilmiş, derli toplu bir şekilde vermiş olan Şinasi olmuştur. Onun ölümünden on beş yıl sonra Ebüzzıyya Tefvik Şinasi'nin derlediği, 3240 atasözüne 1764 adet daha seçme atasözü ekleyerek çok nefis bir baskı ile ve ciltli olarak ve 510 sayfalık Batı anlamında, bazılarının frenkçe karşılıklarını da vererek tertipli bir atasözü eserini kültür kütüphanemize hediye tetmiştir. Bugün bu alanda basılan atasözlerinin ana kaynağını bu eser teşkil eder.

"Ne edat-ı Nefî" hakkında inceleme eserine gelince, Türkçemizde hatta yazarlarımızın çoğnuluğunca yanlış kullanılan bu minicik edatımız, 'Ne' edatı hakkında Ebüzzıyya'nın bu çalışmasından başka yapılmış hiç bir araştırma yoktur. Konya sürgününde hazırladığı bu incelemeyi sürgün dönüşünde matbaasını açar açmaz bastığı ilk kitap olarak kültür hazinemize hediye eden Ebüzzıyya, çok güzel ve itina ile bastığı bu 84 sayfalık incelemesinde "Ne" edatının dilimizde geçirdiği istihalenin tarihçesini bu edatın kullanılışı üzerinde zaman zaman yapılmış münakaşalar ve yazılar hakkında düşüncelerin sunmuştur. Divan edebiyatından başlanarak Servet-i Fünun edebiyatına kadar muhtelif yazar ve şairlerimizin bu edatı kullanış örneklerini de vermiştir. Türk gramerinin muayyen bir konusu üzerinde yapılmış ilk inceleme eserimizde budur bunda da ~~şüpheli~~

şacülük Ebüzziyya'ya nasip olmuştur.

Bu saydıklarının dışında Ebüzziyya'nın 18 biyografi 1 araştırma, 7 derleme, 23 Takvim ve salname eseri vardır. Piyas ve diğer eserlerini daha yukarıda temas etmiştik.

Ebüzziyya'nın 64 yıllık hayatının bir icmali yapılacak olursa, 17. yaşında politikaya bulaşmasından geriye kalan yıllarından 47 senesini 4 yıl Rodos zindanında, 9 yıl da Konya sürgününde ve bu sürgünde del yıl hapsede kalmıştır. Bunların dışında 9'u Abdülhamid, 4'ü Meşrutiyet d vri olmak üzere 13 defa tutuklanmış, evi , yazıhanesi basılmış evrakına el konmuştur. Uğradığı diğer felaketlere yukarıda temas etmiştik.

Ebüzziyya'nın birçok defa tutuklanmaları sürgünleri, gazetelerin kapanması, evrak ve kitaplarına elkonması, matbaasının mühürlenmesi gibi uğradığı güçlüklerle yılmadan göğüs gererken, 1896'da hiç beklemediği bir felakete uğramış ve çok sevdiği kabiliyet ve zekasıyla bütün tanıdıklarının sevgi ve takdirlerini kazanan büyük oğlu Ziya'yı henüz 26 yaşına iken kaybetmiştir. Hiç bir şeyden yılmayan Ebüzziyya'nın bu felakete belini bükmüş o güne kadar neşe kaynağı ve hayat dolu bu adam mücadeleye kudretini kaybetmemekle beraber dünyasına küs olarak yaşamıştır.

Vefatında da Bakırköy mezarlığında sevgili oğlu Ziya'sının yanına gömülmüştür. 27 ~~aralık~~ 1913. Memleketine bu kadar hizmet etmiş vatanını hürriyete kavuşturmak için bunca felakete uğramış olan bu kıymetli büyüğümüzün hala bir mezar taşının bile olmaması cidden hazindir.

YAZARLIĞI : Yazıları genellikle nesirdir. Şiirleri yok denecek kadar azdır. Ezop hikâyelerinden, Fransızcadan yaptığı manzum tercümelere, çeşitli yerlerde görülen beyit, kıt'a ve hicivleri, «Hakani» için bir manzumesi, Abdülhamid'e yazdığı «cülusiye» ve «vilâdiye»lerden ibarettir. Kıt'a ve hicivlerinin dışında kalanların fazla bir kıymeti yoktur. Nesir alanında ise üstad sayılacak ~~eser~~ ^{reviye}dedir. Son derece akıcı ve sürükleyici bir üslubu, kuvvetli bir mantık, basit ve açık cümlelerle kurulu ~~eser~~ ^{cümleleri}, bugün de zevkle okunabilen kıymettedir. Büyük bir ifade kolaylığına sahiptir. Türkçe & Arapça ve Farsçanın inceliklerine hakkile vakıf olduğu için, yazılarını oluşturan cümlelerde yerine oturmamış kelime bulmak güçtür. Muarızlarla giriştiği münakaşalarda, geniş ansiklopedik bilgisi ve karşısındakinin zayıf tarafını yakalamadaki mahareti sayesinde, mağlup çıktığı görülmemiştir. Yüz yıl evvel yazdığı yazıların çoğu, bugün, uydurmaca olmayan, temiz gerçek ve günlük konuşduğumuz Türkçe sadeliğindedir. Günlük konuşmaya girmemiş, halka mâl olmamış Arapça ve Farsça kelimelerin lüzumsuzluğu ve zararları ile mücadele etmiş bu yüzden üzerine yıldırımlar çekmiş kimselerdendir. Bununla beraber, bazı yazılarında, o da, devrinin edebiyat ~~eser~~ ⁱⁿⁱ sanılan ağıdalı ~~terkipler~~ terkipler de kullanmıştır.

TIYATRO YAZARLIĞI : Ebüzzîya' da Namık Kemâl ve arkadaşları gibi, tiyatro yazarlığını, halk kitlelerine hürriyet fikirlerine, yenilik düşüncelerine yöneltmek, uyarmak, gözünü açtırmak için vasıta olarak kullanmıştır. O devir halkının pek büyük çoğunluğunun okur yazar olmaması, mevcut gazetelerin çok sıkı gayri resmî bir sansür altında bulunması yüzünden, halkı uyuracak yazı yazılamaması, onları bu yolda çalışmaya sevk etmiştir. Bu yüzden, o devir yazarlarının piyesleri gibi, mesaja önem veren eserleri, tiyatro tekniği bakımından zayıftır. 23 yaşında yazdığı ~~ve~~ ilk piyesi, "Ecel-i Kaza" Osmanlı hududları içinde, Türk halkına oynanan ilk telif ~~piyes~~ eserdir (27.11.1872). Yine ilk tiyatro tenkidi de, Ali Bey ve Namık Kemal tarafından, "Diyojen" de (No. 161 ve 170), bu eser için yazılmıştır. Bu ilk telif piyes, o kadar ilgi ile karşılanmıştır ki, eleştiriler, eseri, Şekspir le kıyaslamaya kadar varmışlardır! Aslında ise, Ecel'i Kaza, vasattan ileri bir eser sayılamaz. Rodos'a sürülmeden yazdığı "İstanbul Gazetecileri" isimli komedisi - 3 perde - varsa da bugüne kadar ~~bulunmam~~ ele geçmemiştir. Rodos zindanında iken Victor Hugo ^{ın} "Angélo" piyesini ~~adapte~~ ^{adapt} olarak "Habibe yahud Semahat'ı Aşk" ismi ile adapte olarak tecdüme etmiştir. Eser muhtelif tarihlerde sahnelenmiştir. Müfid Ratib in eleştirisi "Musavver Muhit" 15 de vardır.

HATIRAT YAZILARI : Ebüzzîya'nın bu alandaki eser ve makaleleri, İmparatorluğun her hususta en karışık devresine ~~vasıta~~ ^{ilgili} ilgili sosyal, edebî siyasi olayları aydınlatmakta kaynaklık etmektedir. Bununla beraber, hafızasına dayanarak yazdığı için, verdiği tarihleri dikkatle incelemek lâzımdır.

Bu ^aanda en mühim eseri "Yeni Osmanlılar Tarihi" ~~eseridir~~ dir. Ayrıca "Makame-i Tevkifiye" (Tevkif sebepleri) ismi altında bir kısım tutuklamalarını, alaylı bir üslupla anlatan hatıraları, (Bu hatıratı, Abdülhamid zamanında gizli olarak ~~yayınlanmıştır~~ pek az sayıda basmış ve güvendiği yakın dostlarına yolla-
mıştır). Mecmuai Ebüzziya'da meşrutiyetten sonra yayınlanmıştır. Aynı dergi ve Tasvir-i Efkâr'da, çeşitli konularda, parça parça hatıratı vardır. Bunlar henüz kitap haline getirilmemiştir.

DİLÇİLİĞİ : Türkçeye daha ilk yazılarında, ~~Osmanlı Türkçesinin~~ musallat edilmiş, şekil ve süsten ileri geçememiş Arapça ve Farsça kelime ve uydurma zoraki terkiplerle mücadele etmiş ^{temiz} ~~ve~~ Türkçeye makale örnekleri vermiştir. ~~Yapılan~~ . Tarihimizde ilk defa 1868 de ~~yapılan~~ "Türkçe Harfleri Değiştirme" fikrini ileri süren, Leh mühtedisi, gazeteci Hayreddin ile çetin bir tartışmaya girmiş ve ~~yazının~~ ~~gelişimini~~ ~~değiştirmekle~~ ~~harflerin~~ ~~değiştirilmesi~~ nin "maarifin ilerlemesinin bir metod ve sistem meselesi olduğunu, harf değiştirmekle eğitimde gelişme sağlanamayacağını, aksine ~~bunun~~ ~~ilkerde~~ böyle bir şey yapılırsa, bunun ileride Türk kültürü için büyük boşluklar doğutacağını, yeni nesillerin asırlara dayanan kültür temellerimizle bağının kopacağını ve büyük zararlara yol açacağını" savunmuştur (Terekki gazetesi 1868). Bununla beraber Türkçe imlânın sadeleştirilmesine çalışanlar arasındadır. Tek bir şekilde yazılıp " V , O , Ö , U , Ü " gibi çeşitli seslerle okunabile ~~en~~ len, eski yazı " vav " harfinin, hangi sesle okunacağını göstermek için, üzerlerine çeşitli işaretler konması yolunu araştırmış, bu yolla ~~ül~~ "Elifba" (alfabe) düzenlemiş, bu şekilleri "Lûgat-ı Ebüzziya"sında, mecmuasının bazı yazılarında kullanmıştır.

TAKVİMÇİLİĞİ : Gerek muhtevası gerekse baskısı bakımından memleketimizde ilk defa, ansiklopedik ve faydalı bilgilerden oluşan, takvimli, batının "almanak" ^{dediği} "ansiklopedik yıllık ~~im~~" ları, yayınlamış ve bu türü tanıtmıştır. 24 yılda ~~takvim~~ "Takvim" ve "Nevsal" isimleri altında 22 cild eser ^{çıkarmıştır} ~~yayınlamıştır~~. Bunların çoğunun baskısı, bugün ~~bilerek~~ için bile, birer baskı şaheseridir.

Gazeteciliği : Ebüzziya 16 yaşında başladığı gazetecilikte, daha ilk yazılarıyla memleketin önemli meselelerini ele almakta gösterdi isabetli görüşleri ile dikkati çekmişti. Namık Kemâl le tanışıp onun grupuna katıldıktan sonra, yazı ve ifade bakımından çok gelişmiş, Şinasi nin yanındaki kısa çalışma devresi, Şinasi nin etkisi altında kalmasına kâfi gelmişti. Hayatının sonuna kadar bu etki, basın ve yayın sahasında olduğu kadar, ~~viri~~ memleketle ilgili giriştiği bütün teşebbüslerde, kendisine hakim olmuştur. İkinci Meşrutiyetin ilânile kavuşulan ve pek kısa süren hür basın devri, Tasvir-i Efkâr'ını Türkiyenin en ciddi fikir gazetesi yapmasına kâfi gelmiştir. Daha sonra, iki oğlu Tâlhâ ve Velid'in de katılmasıyla, fikir gazetesi kadar olay ve haber gazetesi hal-
^m
Tasvir-i Efkâr,

3

lini almış, kısa zamanda, o devir için çok büyük sayılan 35 bin tiraja ulaşmıştı, kamu oyuna hakim yegâne gazete olmuştur. Ancak gazetenin bu kudreti çeşitli hükümetlerin hissinin ve takibatına uğramasına sebep olmuş, gazete sık sık kapatılmış, her sefer isim değiştirerek yayını-
nı sürdürme uğraşmış, Ebüzzîya ve oğulları mütemadiyen örfi idare mahkemelerine verilmiştir. Oğullarıyla beraber başladığı çalışma devresi 6.4.1911 den vefatı tarihi 27.1.1913 e kadar, gazete 9 defa kapatılmış, bu aradaki 663 günde 567 gün kapalı tutularak, sadece 96 gün çıkabilmiştir! Ebüzzîyanın gazetecilik hayatındaki bu mücadeleler ~~bu~~ bu son yıllına mahsus değildir. İlk gazetesi "İbret" den son gazetesi "Tasvir-i Efkâr" a kadar, 40 yıl tutan basın hayatında, çıkarabildiği 12 gazete ve dergi 16 defa kapatılmış veya tümüyle yasaklanmıştır. ^{Bu} ~~bu~~ dergilerde de titizlikle seçilmiş yazılar devrinin en tanınmış imzalarını taşır (Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Recai zade Ekrem, Şemseddin Sami, ~~Şinasi~~ Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif, Ahmed Refik, Ahmed Rasim, Cenap Şehabeddin, Rıza Tevfik v.s.)
Yayınlanan her makale okuyanı aydınlatacak oça bilgi verecek mahiyettedir. 159 sayılı 15 cildlik Mecmua-i Ebüzzîya, bilhassa geçen yüz yılın sosyal ^{değerleri} edebî, ve siyasi rol oynamış şahsiyet ve şahıslar hakkında pek kıymetli bilgilerle doludur.

EDİTÖRLÜĞÜ YAYINCILIĞI : Ebüzzîya'nın yayıncılığa başlamaktaki tek gayesinin halkı uyandıracak, düşünmeğe alıştırarak, kültür sahibi edecek eserler çıkarmaktır. Ayrıca bu eserler ozamana kadar görülmemiş ve bizde bilinmeyen bir nefasette ve ucuz olarak sunulacaktır. Bu düşüncelerin, son günlerine kadar bütün yayınlarında hakim olduğu, ~~bu~~ çıkardığı eserlerin ^{de} ~~her~~ kendini belirtmektedir. Onun yayıncılıktaki en büyük hizmeti, Şinasi ve Namık Kemal gibi, ~~bu~~ ilki edebiyat, gazetecilik ve ifade tarzında batı yolunu açan, diğeri ^{hürriyet} "Hürriyet" meşalesini memlekette tutuşturan ve Hürriyet yolunu ^{önürsü} ~~iki~~ "İsim" i memleket sathında tanıtmış olmasıdır. Ebüzzîyanın bu himmeti olmasaydı, ne Şinasi nin, ne de Namık Kemal in, tanınıp bayrak yapılmasına imkân olurdu.

MATBAACILIĞI : Memleketimizde batı tekniği ile güzel ve temiz baskı yapmak yolunu, Ebüzzîya, "Matbaa-i Ebüzzîya" sile açmıştır. Matbaasını kurduğu 1881 ile, sürgüne gittiği 1900 arasındaki, 19 yılda basdığı eserlerin hepsi temiz ve güzel, bir kısmı ise birer "san'at baskısı" dır. Bu alanda verdiği örneklerle Türk matbaacılığına sağladığı gelişme ^{yle} ~~her~~ ettiği önderliği, Nef'i nin heccavlığı hususunda irad ettiği beyte intisalen - kendisi şu beytile ifade eder:
"Salâdır ehl-i matbuata bunda hiç bâk etmem,
"Ben öğrettim bu kavme tarz-ı temsil-i nev kârı"

~~bu~~ ve bu gerçektir. Türk matbaacılığını ulaştırdığı bu seviye, impara-
söyleri bir

4
torluk sınırlarını aşmış, Leipzig de (Almanya) Milletler arası Matbaacılık
örgütünün, 1889 da^m beri düzenlemeğe başladığı, yıllık "san'at eserler
baskısı" (^{sergisine}édition de lux) katılmağa başlamış (1891), bütün dünya matbaaların-
dan gönderilen binlerle eser arasından seçilen ikiyüz parçaya, onunkiler,
1899 a kadar devamlı olarak girmiştir. Bunlar "Internationaler Graphischer
Muster-Austausch" isimli yıllıklarda yer almıştır. Bunun Türkiye için önemi
o yıllarda, Fransa'nın ve Birleşik Amerikanın, yüzlerle matbaasından gelen
eserlerden bazen biri, bazen hiçbiri, seçilmezken bu Türk matbaacısının, ~~iki~~
tek başına yolladığı iki, bazen üç eseri, sergi ve yillığa alınmıştır. Onun
bu başarısı Fransa Devletinin dikkatini çekmiş ve kendisine "Kültür Hizmet
Liyakat Madalyası" (1896) göndermiştir. ^{Birinci Çeha Harbine kadar (1914)} süren bu yıllık sergide,
Ebüzziya sürgüne gidip matbaası mahvedildikten sonra, hiçbir Türk matbaası
nın eseri, maalesef, yer alamamıştır.

HATTAT LIĞI ve SANATKARLIĞI : Devrinin Küfi hat'ta üstadı sayılırdı. Bu yazı
ile kendisine has bir tarz ~~ortaya koymuştur~~ (stil) ortaya koymuştur. O devir
de yapılan resmî ve özel büyük yapıların ^{in alnuna} Küfi ile yazılan bina isimleri,
onun eseri idi. Bunların çoğu harf inkılabı sırasında kazanmıştır. Kurtu-
labilen örneklerden, Arkeoloji Müzesi nin üstüde bulunan "Müze-i Hümayun"
yazısı onundur. Yıldız Camii (Hamidiye Camii) nin içinde, kubbe ^{karnajını}
~~çeviren~~ Küfi "Sure-i Melek", ~~onunudur~~ madalyonlar içindeki "Aşere-i
Mübessere" isimleri ~~onundur~~, mihrap üstündeki besmele onundur. Mihrap yanın-
da küfi ile imzası vardır. En güzel örnekleri matbaasında basdığı eserlerin
başlık yazılarıdır. Gerek bu yazıları gerekse ^amdalyon tarzında isim istifleri
batıda basılan ^{v Hat, ile ilgili} eserlere örnek olarak alınmıştır. Bizde bu alanda ya-
pılmış bir eser henüz yoktur. Türk tarzı Arabesk süslemede de zamanın en
başarılı san'atkârı idi. Yıldız sarayının muayede salonunun ve diğer bazı
oda ve salonlarının, Yıldız caminin içinde ^{ki ve} hünkâr mahfelindeki arabesk süs-
lemeler de onun dur. Çini mürekkebile "o fort" denen desenleri ve başarılı
sulu boya ları özel koleksiyonlarda dır. Eski yazı ^{ki ve} küfi harufat onun yazıdır.

ESERLERİ (Tam listesi) DERLEMELERİ # : Asar-ı siyasiye-yi Reşid Paşa (1872),
Durub-u Emsal-i Osmaniye (Şinasinin eserinin bir misli genişletilmiş)(1885),
Müntehibat-ı Tasvir-i Efkâr; Kısım-ı siyasi, Şinasi ve Kemâl (1885), Mübahe-
sat-ı Edebiye, Şinasi (1886), Edebiyat, Namık Kemâl (1886), Makaleler, Kemâl
(1892), Cümel-i Müntehibe-i Kemâl (1882), Tabsıra-i Akif Paşa (1888).
PİYESLERİ : Ecel-i Kaza, (telif, dram) (1872), İstanbul Gazetecileri (telif
komedi)(1873), Habibe yahud Semahat-ı aşk (Viktor Hugo'nun Angélo dramının
Türkçeye adaptesi)(1874).

BIOGRAFİLERİ : Götenberg ve fen-ni ihtira-ı tab (1881), Galile (1881), Napolye
yon (1881), Diyojen (1881), Benjamin Franklen (1882), Hasan Sabbah (1882),
Buffon (1882), Ezop (1882), İbn-i Sina (1882), Yahya bin Halid Berneki (1883)

Zamanında matbaalarda
kullanılan

Harun Reşid (1883), Jean Jacque Rousseau (1885), Nicolas Chamfort (1887), İmparator Wilhelm (1887), Kemâl (ölümü dolayısıyla)(1888), Kemâl Beyin tercüme-i hali (1888), Süruri-i müverrih (1888) , Nef'i (1888).

İNCELEME ARAŞTIRMA : Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye (1879 - 1913 altı ilâveli baskı), Millet-i İstailiye (1887), ~~Süruri-i müverrih~~ Lügat-ı Ebüzziya (1. cild,(1888), Ne edat-ı nefi hakkında tetebbüat (1908), Meclis-i Meb'usanın ilk müessir-i maalisi (Siyasi konuşmalar ve nutuklar üzerine) ~~1909~~ (1909).

TARİH ve HATIRAT : Yeni Osmanlılar Tarihi(1909) (Ebüzziya'nın sadece bu eseri yeni yazıya ^{geçirilip} üç cild halinde ve ilâvelerle, torunu Ziyad Ebüzziya tarafından çıkarılmıştır 1973). Makame-i Tevkifiye ⁽¹⁹⁴⁶⁾ (Abdülhamid tarafından yaptırılan tutuklamalarının bir kısmını anlatan eser, 12 adet basılmıştır)

~~1909~~

ve ROMAN

TAKVİM ve TERCÜME : Paul de Coque dan, Üç yüzlü bir karı (Ahmed Midhat Ef. ile, ~~ko~~ mizahi roman)(1877), İbn-i Süreyç (Roman, 1873).

TAKVİM ve NEVSALLER : Salname-i Hadika (1873), Bosna Vilâyeti Salnamesi (1878), Salname-i Ebüzziya (1879), Salname-i kameri(1880), Rebi marifet (1880 - 1887 sekiz cild), Rusya müslümanlarına mahsus Takvim-i Ebüzziya (1885) , Nevsal-i Marifet (1888 - 1892 üç cild), İmsakiye-yi Nevin (1892), Takvim-i Ebüzziya (1893 - 1898 üç cild) , Takvim-i nisa (1899) .

GAZETE ve DERGİLERİ : İbret (1872), Hadika (1872) , Sirac (1873), Cüzdan (dergi 1873) , Muharrir (1875), Mecmua-i Ebüzziya (1880), Le Courier d'Orient (Fransızca, Kurye Doryan, 1909) , Yeni Tasvir-i Efkâr (1909) , Tasvir-i Efkâr (1912).

YAZILAN MAKALELERİ OLAN GAZETE ve DERGİLER : Ceride-i Havadis (1864) , Tasvir-i Efkâr (Şinasi nin, 1865), Târakki (1868), Terekki Muhdirat (1868), Hakaik-ül Vekayi (1870) , Letâif-i Asar (1870) , Diyojen (1870) , Ceride-i Askeriye (1870) , Hayal (1871) , Çingiraklı Tatar (1871) , Hazine-i Fünun (1897), İrtika (1900), Malûmat (gazete, 1900) , Konya Vilâyet gazetesi (1903) Asker Mecmuası (1908) .